

„hűvös zöldje átdobogott”

HELIKON

2018

6

IRODALMI FOLYÓIRAT • MEGJELENIK KÉTSZÉR EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON • XXIX. ÉVFOLYAM 2018. 6. (740.) SZÁM – MÁRCIUS 25. ÁRA 3 lej / 300 ft

Jelenlét. Lapszámunk 1., 4., 6., 8., 10., 12., 14., 15. és 17. oldalát Csóka Szilárd-Zsoltnak a csíkszeredai Megyeháza Galériában nyílt kiállításanyagával illusztráltuk.

PAPP ATTILA ZSOLT

Eldorádók, márciusban

Sosem volt kétséges előttem, hogy ha lesz külön ünnepe a magyar prózának, és azt valamely magyar író születésnapjához kötik, akkor az a magyar író Jókai Mór lesz – neki kell lennie. Nem azért, mintha nem lenne elég magyar íróóriás, Móricztól Ottlikig, Krúdytól Esterházyig, akik méltóképpen reprezentálhatnák prózairodalmunkat – Jókai viszont (bármennyire is rá szeretnék aggatni manapság az „unalmas kötelező olvasmány” címkéjét) mindmáig alapértelmezetten „a” magyar szépirodalom maradt, aki olyan súlyos életművet tett le az asztalra, amelyet kerülgetni lehet, de elmozdítani a helyéről nemigen. A Jókai-jelenség vitathatatlanul szerencsés csillagzat alatt alakult ki, olyan irodalmi, történeti folyamatok metszéspontjában, olyan elbeszélői erőt felmutatva, amely egy szűk örökkévalóságnyi időre biztosította a helyét a nemzeti pantheonban, amíg egyáltalán vannak nemzeti pantheonok.

Annak is van némi szándékolatlanul szimbolikus jelentése, hogy Jókai személye és életműve a polgári forradalom százhetvenedik (vagyis valamelyest kerek) évfordulóján jelent meg ismét az irodalmi közbeszédben. Jókai, bármennyi változást ért meg közel nyolcvan esztendő alatt, elvá-

laszthatatlan a '48-as mozzanattól és értelmezhetetlen a modern értelemben vett patriotizmus megszületésének tapasztalata nélkül – és talán még mindig nem tudatosult eléggé bennünk, mennyit köszönhetünk neki mi, az úgynevezett utókor, abban, ahogyan látnunk adatik ezt a korszakot. Jókait „agyonnyomja” önnön szépirodai teljesítménye, érthető okokból, de azokról az évekről ő hagyta ránk az egyik legizgalmasabb zsurnalisztikai láttelepet is. Az *Életrajzok* (és más lapok) hasábjain megjelent publicisztikáiból egy, a korszakra nyitott, de a legtöbb kortársánál szuverénebb gondolkodású, finom szarkazmussal (milyen elegánsan semmisíti meg például Tancsics hagymázasan egalitárius elképzeléseit vagy a „communismus” eszméit!) fogalmazó – ma úgy mondanánk – véleményvezér sejlik elő, aki már habitusában is mérsékeltabb és józanabb (életű) kortársai többségénél.

A tisztánlátásban, amely többnyire jellemzi felvetéseit, az a lenyűgöző, hogy nem reked meg kora aktualitásainak szintjén. Az író, aki később megalkotja – bámulatos jövőbelátó képességet tanúsító – monumentális munkáját, *A jövő század regényét*, már akkor, az általános forradalmi elragadtatás közepette képes felismerni a múltat végeképp eltörölni készülő utópiákat, az imaginárius tökéletes társadalom, az áhított *Eldorádó* megteremtésének emberidegen természetét – megerősítve abbéli sejtésünket, hogy a látnokok nem az egzaltált szellemek, hanem a józan ész és a méltányosság mindenkori hívei közt keresendőek.

BESZÉLGETÉS
A 70 ÉVES
BOGDÁN LÁSZLÓVAL /2

Nyíri Katalin:
A BUSZON /12

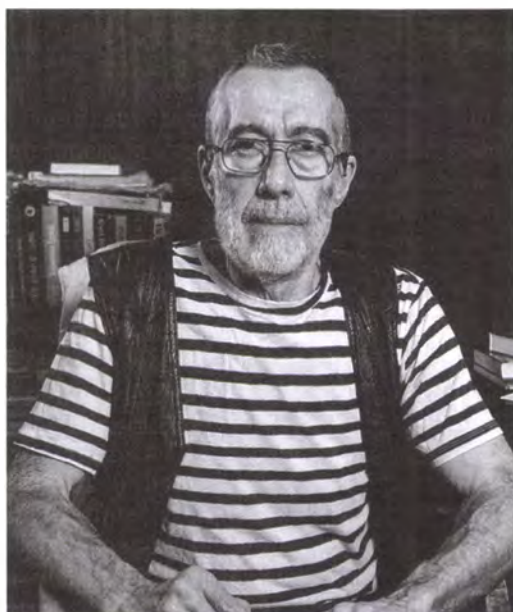

Gyenge Zsolt
FESTIVÁLNAPLÓJA
A BERLINÁLÉRÓL /18

Kedves Olvasóink! Kérjük, támogassák adójuk 2%-val a **HELIKON** folyóiratot.
ASOCIAȚIA CULTURALĂ HELIKON, COD FISCAL: 5561950
CONT BANCAR: RO43 RNCB 010602658951 0001 BANCA: BCR CLUJ • Köszönjük!

„Aztán kiderült, hogy cenzúra nélkül is van irodalom”

Beszélgetés a 70 éves Bogdán Lászlóval

– Az 1948-ban születettek idén 70 évesek lesznek – 70 éves lesz-e egy homogén nemzedék is? Írtál költői kommunákról, Az elvarázsolt törzsasztalról is. Hol vagytok, ti régi játszótársak? – hogy egyik kötetcímet idézzem.

– Tulajdonképpen nekem nem volt generáció, hol ide soroltak, hol oda. A legjobb barátaim: Váradi Beier László író, Técsy Sándor és Kátó Sándor színészek néhány éve haltak meg, közel két év leforgása alatt. Egyikük Amerikában élt, másikuk Szegeden, a harmadik pedig két évtizedig Németországban. Sorsuk azóta is nagyon foglalkoztat. Időnként megjelennek. Mondhatja bárki, hogy ez a legolcsóbb misztika, de nem erről van szó. Azt, hogy mi a valóság, elég nehéz eldönteni. Mindenkinek megvan a maga valósága. Ide vonatkozólag idézném a neves spanyol költőt, Góngorát, aki azt írja: lehet, hogy a sivatagban rejtőző mesés kincsek nem is léteznek, mert nem látta őket senki. Ha helyesen működik a logikám, ebből le lehet vonni azt a következtetést, hogy csak az létezik, amit valaki lát, észlel, érzékel. Persze tudom, hogy az érzékeim becsapathatók. Ennek ellenére a barátaim túlságosan is elevenen élnek bennem.

– Mit jelent a 70 – személyesen, szimbolikusan, vagy bármilyen egyéb vonatkozásban, mely születésnapod kapcsán felmerült Benned?

– Nem vagyok babonás, de a 7-es számhoz meglehetősen furcsa és bizarr képze- teim fűződnek. Nem képzeltem, hogy az én túlhajszolt életformámmal el fogok ér-

ni a 70-es kilátóig, meg is lepett. Az öregedést főként a feledékenységben érzékelem. Amikor fiatalabb koromban olvastam Illyés Gyula *Kháron ladikján* című könyvét, nevettem rajta, azt hittem: ilyen nincs. Most már megtapasztalom naponta: dolgozom az asztalomnál, kimegyek a konyhába, és elfelejtem, miért. Viszont azokat a verseket, melyeket kívülről tudok – József Attilától Páskándi Gézáig vagy Rilkéig vagy Adyig vagy Kosztolányiig –, azokat nem felejttem el, 50-60 éve bennem vannak.

– A hetes teljességszám, Te is a „kilátó” szót említetted. Mit biztosít ez a szellemi rang?

– Kezdem írni egy furcsa versekből és prózaszövegekből álló könyvet a barátaimról. Nem mostanában; amikor Váradi Beier László meghalt, közöltem a *Látóban* egy versciklust arról a képkavalkádról, melyet a neve pusztá említése és a feltörő emlékek előidéznek bennem. Most, hogy tizenkét év után végre befejeztem Vaszi- lij Bogdanov rekonstruált életművét, úgy gondoltam, ezzel fogok búcsúzni: megírom a barátaimról is. El is kezdtem, egyelőre az a címe: *Ott túl, messze, már egy másik világ volt*. Megpróbálom megírni saját ifjú- kori alteregóimat is velük párhuzamosan. Erre nyilvánvalóan nagyon jó hetven év, mert ebből a toronyból – vagy nevezzük bárhogy – messze lehet látni. Memoárt so- ha nem akartam írni, de ez mégis valami ilyesmi lesz.

– Milyen megkezdett munkák, folyama- tok közepette érkezik a 70? Esetleg zár-e va- lamit? És mit nyit, kezd el?

– Decemberben fejeztem be Vaszili- j Bogdanov szerteágazó életművének fordí- tását, tizenkét év után. Most megjelent az utolsó könyve is. Terveztem egy regényt is, Tatjana Bogdanova életrajzi regényét a nagyapjáról. Mindig nagyon szerettem Mikszáth Kálmán *Jókai Mór élete és kora* című könyvét. Egy olyanszerűre gondol- tam, de sokkal parodisztikusabbra. Ennek úgy volna értelme, ha beleépíteném orosz költők levelezését, azaz a legendáriumba beépíteni ezt a figurát, Bogdanovot, aki vagy volt, vagy nem volt. De ez már alig- ha készül el, egyre rosszabbul látok. Ami- kor 2013-ban kezdődtek szemproblémáim, retinaleválásom volt, utolsó pillanatban operáltak, ha ez a műtét nem sikerül, ma félvak lennék, mert azóta romlani kez- dett a jobb szemem is. Nos, a műtét után vettem egy reportofont, és arra mond- tam fel egy regényt, hogy ne bolondul- jak meg, hiszen nehezen írtam és olvas- tam. A terjedelmes regény meglehetősen előrehaladott állapotban van, részleteket is közöltem belőle, de még mindig húzok és alakítom, mert, s ez döbbenetes felis- mérés volt, szóban nem érzékelttem any- nyira a formát. A címe: *A katona és a dé- mon*; egy válság- vagy katasztrófaregény. Menekülőkről szól, akik összetalálko- znak a világ legkülönbözőbb pontjain. Li- neáris történet, 1993 augusztusa és 1994 szeptembere között játszódik, pereg, mint egy elfuserált akciófilm. Hőse egy erdélyi magyar író, de nem kulcsregény, nem is önéletrajz. Fikció. A hős birtokába kü- löns dokumentumok kerülnek, egy öreg barátnője halála előtt – Sienában löki a járdáról egy robogó motorkerékpár elé Strigoi, egykori szekus ezredes, aki már a *Drakula megjelenik* című regényemben is szerepelt – átadja neki egy genfi bank széffjének a kódját, itt őrizi a börtönpoklo- kat túlélők lejegyzett és magnóra vett val- lomásait. Férfjét ugyancsak Strigoi verte agyon még Pitești-en az átnevelő munka során, 1952-ben, s most rá akarja tenni a kezét a dokumentumokra, hogy zsarol- hassa egykori beosztottjait, munkatársai- t, mert 1990-ben, a cég átszervezésekor ejtették, s most az „orosz rulett” nevű tár- sasjátékból él, Nyugat-Európa exkluzív klubjaiban játszik. A játékosok egy-egy golyót kapnak hatlövétű forgópisztolyuk- ba, megpörgetik a tárat, az úri közönség fogadásokat tesz, mint a kutyaviadalo- kon, aztán fejükhöz tartva a pisztolyt, lö- nek, egyikük túléli, ha a másik sem hal meg, két golyót kapnak! De nemcsak ő, a mai cég ügynökei is üldözni kezdik a do- kumentumok miatt s két lánnyal mene- külni kényszerül, hazájából, amely nem is a hazája. A katasztrófaregény a kalandre- génnyel, az utazási regénnyel, a szerelmi regénnyel és a történelmi regénnyel keve- redik. Miközben javígtattam, röhgöttem, mert utolért a világ, a román hazugságla- dákból is ömleni kezdtek az ötvenes évek börtöneiben folyó szörnyűségeket leple- ző interjúk, nyilatkozatok. Mintha a ki- lencvenes évek eleje folytatódna, csak hogy akkor még éltek a túlélők és hóhéraik is, ma már kevesebben vannak. Feltevődik a kérdés, miért maradhettek ezek a bor- zalmak – a pitești-i átnevelés (Szolzsényi- cin *A Gulag szigetcsoporthban* Nicolai tá-

BOGDÁN LÁSZLÓ

Költő, író, újságíró. 1948. március 8-án született Sepsiszentgyörgyön. 1969-től publi- cistaként dolgozik a *Megyei Tükör*, a bukaresti *A Hét*, majd a *Háromszék* című lapok- nál. Több mint ötven éve rendszeresen közöl verseket, novellákat, kritikai írásokat és műfordításokat. Negyvennél több önálló kötete jelent meg, legutóbb 2017 végén *A vörös pók hálójában* című versgyűjtemény, mely Vaszili- j Bogdanov *Összegyűjtött verseit* (1964–1982) tartalmazza. Egyéb elismerések mellett 2010-ben József Attila-díjjal tüntették ki.

bornok megvalósuló rémálmát, a pitești-átnevelést a szocialista légervilág poklá-
nak nevezi!), a foglyok brutális, bestiális
kínzása, élve befalazása – titokban, miért
nem került sor a kommunizmus *monstre*
perére Romániában? A regény egyik
fő kérdése is ez, de közben bejön a sci-fi
szál is, ha ugyan az. Kiderül, hogy a hős,
már a *Promenádból* is megismert dédapja,
a maga korában világhírű bűvész, Ödön
von Boticselli megoldotta az illuzionistá-
kat, okkultistákat, alkimistákat mindig
is érdeklő nagy kérdést, sikerült eltüntet-
nie önmagát, s most fényként egy más-
sik világban, egy általunk érzékelhetetlen
dimenzióban él, ahova a halandók földi
vonulásuk befejeződése után kerülnek.
Időnként emberi alakot öltve átjön, hogy
egyensége dédunokája zaklatott életét.
A főhős és társasága így szereznek tudomást
a fényvilágról. De mivel folyamatosan
lehallgatják lakásaikat és telefonjait,
az egyik román kettősügynök eladja
ezt az információt is a rejtélyes fényvilá-
gról – noha nem is érti, érdektelennek
tartja, hülyeségnek, egy beteg író hagy-
mázás lázalmának –, egyszerre az ameri-
kaiaknak és az oroszoknak! Akik rögtön
felfogják, miről van szó, így a CIA- és az
FSZB-ügynökök is ráállnak a csoportra, s
hőseink menekülhetnek tovább. Szeretke-
zés közben repülnek, egyesülve fénygom-
bolyagként lépnek ki a testükből és múlt-
ba, jelenbe, jövőbe, oda repülnek, ahova
akarnak. A krétai mítosz színterére pél-
dával, és látják, hogyan öli meg Thészeusz
a Minótauruszt; boszorkányszombatra;
bolondünnepre; legtöbbször egy kopár
fennsíkon repülnek, erdőkön, hegyeken
át, sziklák között egy hegyi patakot lát-
nak, a vízen papírhajó úszik, rá van ír-
va az üzenet, de soha nem érik el. Ez is
jelzi, van még miért élniük, menekülhet-
nek tovább. A hipnózison alapuló „talál-
mányt” akár szabadalmaztatni is lehet-
ne, de nem akarják, hogy sznob amerikai
kékharsnyák és idióta arab olajsejkek is
ide-oda röpdössenek életükben és a törté-
nelemben. Na, ennyi, gondolom, elég, tán
sok is, arról, hogy mi foglalkoztat ebben
a regényemben. Az emberi történetben bi-
zonyos dolgok mániákusan, monomániásan
ismétlődnek, s pörögnek a kiszolgáltatott-
ság stációi, mint a történelem mókuskere-
ke. És a kedély túlságosan is nyomasztó
láthatárán felsejlenek egy dermesztő jövő
kódkepei.

– *Másként telik-e az idő Erdélyben, Sep-
siszentgyörgyön, mint mondjuk Szibériá-
ban, esetleg Tahitin, Kínában, Ameriká-
ban vagy Dél-Tirolban – gondolok itt Li
Hóra vagy Ezra Poundra, egyéb szerepver-
seid „hangjaira”, szereplőid élményeire is?
Utazásaid mit mondanak erről?*

– Igen, másként. Oroszországban ezt
többször éreztem. 1991-ben voltam egy
hosszabb tanulmányúton. Akkor még
ugye a Szovjetunió volt, és a Román Író-
szövetség elküldött. Senki sem akart men-
ni a Szovjetunióba, mindenki Nyugatra
vagyott. Így jutottam el Moszkvába,
Pétervárra, az orosz pravoszlávia ősi fész-
keibe, Vlagyimirba és Szuzdálba, aztán
Kírgíziába, egy énekmondó versenyre, ahol

teveháton, hangosbeszélőn mondták a kir-
giz Homéroszok a kirgiz *Illászt* és *Odüsszei-
át*. Ázsiában mindenesetre másképp telik
az idő. Az érzékek becsaphatóak. Az Ad-
rián is felfedeztem például, hogy mintha
lassabban telne egy hajón az idő. Az idő-
érezékelés alapja mindenesetre a szubjektív
benyomás arról a világról, amelyben éppen
vagy. De az ember a saját életében is érzé-
keli, hogy időnként lelassul, időnként fel-
gyorsul az idő. Ebben az új regényemben
váltakoznak a helyszínek, az egyik pél-
dával Isztambul. A Hagia Szophiában mintha
megállna az idő. Én egy barátommal men-
tem be oda. Azt hittük, hogy körülbelül egy
órát ülhettünk bent – beszélgettünk a ha-
lottainkkal. Amikor kijöttünk, esteledett,
tehát körülbelül hét órát töltöttünk a temp-
lomban, lelassult vagy megállt az idő, de
ezt egyszerűen nem érzékeltük. Ez a temp-
lom egy építészeti illúzió, mintha átkerül-
nél egy másik létezésbe. Igen, a lebegés.
A Hagia Szophia építészeti csodáiról Kós
Károly is részletesen ír a *Sztambulban*.

– *Írtál pikareszk katasztrófaregényt,
számtalan heteronima életét, műveit, töre-
dékeket vígeposzból, verseket, publicisztikát
jelentős terjedelemben. Mi a „költői állan-
dó” eddig is számtalan – létező és egyedi –
műfaj, műnem irányába tájékozódó műved-
ben? Mit írsz mindig, mi körül gravitálnak
szövegeid?*

– Ezt mindig a különböző ötletek hoz-
ták. Például az 1970-es, ’80-as években
lényegesen kevesebb verset írtam. Ak-
kor inkább a próza izgatott, a pikareszk
regény lehetőségei. Tulajdonképpen min-
dig az érdekelt, hogy azokban a korok-
ban, amelyek nekem megadottak – negy-
venegy éves koromig diktatúrában éltem,
utána meg „ránk esett a szabadság”, és
átkerültem egy teljesen másik világba –,
megőrizheti-e valaki az autonóm személyi-
ségét? A diktatúrában még egy autótutat,
egy vasútvonalat vezetni is nehéz, nem-
hogy egyéni sorsokat. Csak meg kell nézni
a különböző utakat: girbegurbák, kacska-
ringóznak. Mindig is izgattak az autonóm
személyiség túlélésének vagy létezésének
az esélyei. Azt hittem, hogy 1989 után ez
könnyebb lesz, de kiderült, hogy nem, mert
egy egész megváltozott világba kerültünk
bele, amire nem is voltunk felkészülve.

A *kintrekedtek* bizonyos fragmentuma-
iban próbáltam megírni azt, hogy mi vál-
tozott meg, hogyan, mi alakult át – az em-
berek, úgy tűnik, sajnos nagyon kevésbé.
Ezért aztán ezekben az országokban az
az ember érzése, hogy a történelem csak
színt, arcot vált, de lényegileg önmagát
ismétli. Most persze más a kiszolgáltá-
tottság, mint a „kommunizmusban”, meg-
határozóak, előtérbe kerülnek az önös ér-
dekek, és egészen más akadályai vannak
az autonóm létezésnek.

– *Ismerős Egyed Péterrel közös magyar
helységnévirtó „hadjáratotok”. Felidéznél –
akár más hangvételű, akár még meg sem
írt – emlékezetes epizódokat a tapasztala-
taidból?*

– Igen, ő volt a *Promenádból*, a *Töredé-
kek vígeposzból* első kötete utolsó szer-

kesztője (a regény négy évig hanyódott
a Kriterionnál, szerkesztői változtak, ki
Magyarországra települt át, ki Svédor-
szágba). Akkor már nem lehetett a hely-
ségneveket leírni magyarul. Ma ez elké-
pesztő és hihetetlen, de tény! Emlékszem,
1989 januárjában javítottuk Péter kilen-
cedik emeleti kolozsvári lakásában, alig
fűtött szobában, a hatszáz oldalas regény
helységneveit. Kezdbetűkkel jelöltem
a városokat. A különböző erdélyi íróta-
borokban, a szárhegyiben és az E-MIL-
táborokban is sokszor esett szó a cen-
zúráról, Szárhegyen egyszer ez is volt a
tanácskozás fő témája. Többen javasol-
tuk, meg kellene írni a romániai magyar
cenzúra hőstörténetét, nem lenne tanul-
ság nélkül való. A fiatalabb íróknak me-
sélünk elképesztő történeteket. A *Prome-
nád* szüneteiben (a trilógia 1981 és 1989
között keletkezett) írtam például egy tu-
dományos-fantasztikus regényparódiát,
Luca napi időjós-lások címmel, ami arról
szól, hogy a főhőst elrabolják az ufók, el-
viszik az ő világukba, és különböző tudósi-
tásokat, jóslatokat sugároz vissza a földre.
Ebbe nyilván rengeteg napihír keveredett,
és óhatatlanul szó esett többször a római
pápáról is, aki a mai világ egyik jelen-
tekeny személyisége. Nicolae Ceaușescu
elvtárs akkoriban valami miatt éppen
bajszot akasztott a Vatikánnal, és nem le-
hetett leírni a pápa nevét. Molnár Gusztá-
vval, a kötet szerkesztőjével úgy döntöt-
tünk, hogy a pápát kijavítjuk tábornokra.
Így elment a szöveg, de egészen hábor-
zongató konnotációkat kapott.

Utolsó bizarr történetem a cenzorok-
kal 1990 nyarán esett. A román művel-
ődésügyi minisztériumban járva, benyi-
tottam egy irodába tudakozódni. Ott ült
három cenzor, akiket nagyon jól ismertem,
hatalmas füstben. Rendkívül megörültek
nekem – Bogdán úr, milyen jó, hogy talál-
kozunk! –, leültettek, elővettek egy üveg
vodka, megkínáltak cigarettával, kávé-
val. Megkérdeztem, hogy maguk tulajdon-
képpen mit csinálnak itt? Az egyik rám
nézett: Na, vajon mit csinálnánk? Ugyan-
azt: olvasunk. Ez volt a változás után.
Csak ennek valószínűleg nem voltak olyan
kihatásai az irodalom élő és eleven „tes-
tére”, mint azelőtt. Annak, aki nem élt a
diktatúrában, annak az írónak, aki nem
tapasztalta meg a saját bőrén, hogy mit
jelent a cenzúra, mesélhetünk reggeltől
estig, mert úgysem hiszi el. Aztán kide-
rült, hogy cenzúra nélkül is van irodalom,
olyan, mint amilyen az utóbbi időben szü-
letik...

– *Mit tanácsolnál fiatalabb íróknak a be-
szélgetésünk elején emlegetett szellemi ma-
gaslat birtokosaként?*

– Vigyázzanak a szemükre, s Ottlik ta-
nácsát felerősítve a prosztatájukra. És ne
halogassák a nagy műveik megírását. Le-
hetne még örökzöld tanácsokat adni, de
úgy érzem, azért sem érdemes, mert leg-
többször az sem fogadja meg, aki adja. Eb-
ben a játékban mindenki egyedül van a fe-
hér papírral vagy a számítógépével. Hogy
aztán hová jut, az el fog dőlni.

DOMOKOS ZSÓFIA

Seol porában

Talán lecsókolhatnád rólam most még a pusztulást.
 Köröttünk a föld leülepedett égi pernye,
 benne itt-ott még parázsbimbók izzanak.
 Fekete akácvirág a füled mögé tűzve,
 fekete akácvirág a fogam között.
 A meghibbant tavaszban fekszünk.
 Ránk ereszkedett az idő. Visszagörbíthetetlen
 fedelét néha ellepi a megszentelt üszög.
 És az amnéziás csillagpormagok begurulnak
 a bőrünk pórusaiba.
 Telhetetlen bendőjű ködsírok tátognak.
 Már felfalnak engemet.

Éjjeli pillanat

Találkozás egy növénygyel

Ahogy megharaptam,
 nem harapott vissza,
 pedig megharaptam,
 hogy nyoma maradjon –

Persze, dehogy! Csak
 ráhajtottam arcom egy levélre,
 hűvös zöldje átdobogott rajtam.
 Mérgező leve gyökerében forog,
 mint bennem a halhatatlan
 üresség, mit fogantatásomkor
 gondtalanul belém vájtak.

Az ikerűrök pengéi jégforrók.
 Macheték.

Meg-megrezzennek a levelek.
 Történhet-e ennél váratlanabb
 már hajnalig?

Füst

Az ég fölött egy pányvás ló dobog,
 egyre csak rója ugyanazokat a köröket,
 patkójával le-leveri a felhők széleit,
 ez pereg szemünkbe,
 pár pillanatra ez vakíthat el,
 bár hiába minden, mert rég tudom,
 meghalni kár, miközben élni lehetetlen.
 De ti ne merészeljétek előttem meghalni mégsem.

A tavasz második eljövetele

(Apokrif)

Új lakásom az égszakadásban.
 A zeniten átütő nyomok.
 Fénypasszátok a növényi ereken.
 Útvonal. Kapukód. Bogár.

Krétahulla

Mulandó vers valami feledhetetlenről
 No. 1

Terpeszben ül. Lába hosszan előre tolva.
 Az osztályban túl kicsi padok. Túl
 alacsonyak. Gyakran levegőhiány.
 Kamasztömeg.

Tizenhat voltam.

És a tanár elfolyt, lábát előre nyomta,
 terpeszben ült, inkább feküdt
 egy kisebb asztalnál,
 velünk szemben, szétvetett lába, mint az olló.
 Nem túl öreg. Már nem is fiatal.
 Névsort olvas: Bodó! – Kijavítom:
 Én Boda vagyok! Nem baj, akkor is Bodó,
 Bodó. Bodó Edó!
 Mindig. Ahányszor csak névsort olvasott.

Odajön elém.
 Az első padban ültem. Nagyon alacsonyan.
 Nagyon alacsony padban. Közelebb lép.
 A krétát az orromon akarja húzogatni.
 Jobbra-balra. Előre-hátra. Föl-le.
 Valamiért ezt akarja.
 Tizenhat éves voltam.
 Kiugrottam a padból. El. Oldalra. Félre.

Aztán Géza, a matektanár egy nap
 valamiért azt kérdezi tőlem
 névsorolvasás után vagy közben:
 Te, Bodó, leszel még egyszer tizenhat éves?
 Hova szeretne kilyukadni?
 Félek. Talán.
 Mondom: Nem... leszek...
 De igen, leszel, tizenhat éves halott!
 Nyerít. Vihog. És élvezi, hogy lepottyan a krétahulla arcom.
 Le a padlóra abban a bűdös osztályteremben.
 Mások is kacagnának? Nem tudom.
 Leesett az arcom a földre,
 a szétvetett lába elé, oda, ahova ténylegesen lezuhant
 a Gabriella nevű osztálytársnőmé is egyszer.
 Térdepeltette égnek emelt kézzel
 a tábla előtt a fal tövében.
 Mígnem elvágódott a földön.
 Gabriellának festett, hosszú körme volt,
 nem tanult jól. Én puritán voltam, és
 nagyon jól tanultam. Mégis valamiben
 krétavilágosan azonosak lehettünk. Vagyunk.

WOLFGANG BORCHERT

Búcsú nélküli generáció

(Generation ohne Abschied)

Kötődés és mélység nélküli generáció vagyunk. A mi mélységünk szakadék. Mi vagyunk a boldogság, a haza, a búcsú nélküli generáció. Napunk keskeny, szerelmünk kegyetlen, fiatalságunknak nincs fiatalsága. Mi vagyunk a határok nélküli, gátlás és oltalom nélküli generáció is – gyermekkorunk járójából kiteszt, és ezekre készít fel bennünket a világ, órájuk, csak hogy ők emiatt megvetnek bennünket.

De nem adtak mellénk Istent, aki tartotta volna a lelket bennünk, mikor e világ szelei örvénylettek. Így Isten nélküli generáció is vagyunk, mi, a kötődés nélküliek, múlt nélküliek és elismerés nélküliek.

A világ szelei megfosztottak bennünket a búcsúzástól, amikor tüzesen égő, embermagasan behavazott utcáikon lábunkat és szívünket vándorcigánnyá tették.

Mi a búcsú nélküli generáció vagyunk. Képtelenek vagyunk búcsúzni, nem szabad nekünk, mert vándorló szívünkre tévelygő lábaink miatt végtelen sok búcsú vár. Vagy kössük meg szívünket egy éj erejéig, melynek reggelén mégis búcsúzni kell? Elviselnénk az elválást? És ha úgy élnénk át a búcsút, ahogyan ti, akik különböztök tőlünk, és a búcsú minden pillanatát kiélvezitek, akkor megtörténhetne, hogy könnyeink áradattá nőnek, melynek gát, még ha ősapák építették is, nem állhatna ellen.

A búcsút, mely ott áll az utak minden kilométerén, sosem lesz erőnk úgy átélni, ahogyan ti átéltétek.

Némak legyetek, mert szívünk képtelen szólni, nem lehet hangja, mert nem beszélhet kötődésről és búcsúzásról. Ha minden elválást, amit átéltünk, szívünk vérrel átítatna, mélyen, gyászolva, vigasztalva, akkor megtörténhetne, mivel búcsúnk légió a tiétek ellenében, hogy érzékeny szívünk kiáltó hangjára éjszakánként ágyaitokon ültök, és istenért könyörögtök nekünk.

Ezért vagyunk mi búcsú nélküli generáció. Megtagadjuk azt, reggelente aludni hagyjuk, ha elmegyünk, feltartjuk, spórolunk vele – megspóroljuk magunknak, és az elbúcsúztatottaknak. Hálátlanul hálásan elosonunk előle, mint a tolvajok, el-

vesszük a szeretetet, és otthagytuk a búcsúaszt.

Idő és búcsú híján, de mindig találkozunk egymással, akárcsak a csillagok. Megközelítik egymást, fénymásodpercekre egymás mellett időznek, majd eltávolodnak: nyom nélkül, kötődés, búcsú nélkül.

Szmolenszk katedrálisa alatt találkozunk, egy férfi, egy nő – és elosonunk.

Normandiában találkozunk mint szülő és gyermek – és elosonunk.

A finn tengernél találkozunk egy éjszaka, és szerelmesek vagyunk – és elosonunk.

Egy vesztfáliai birtokon találkozunk, kedélyesek és lábadozók vagyunk – és elosonunk.

A város egyik pincéjében találkozunk, éhesek és fáradtak vagyunk, a világért sem hagynak bennünket egy jót aludni – és elosonunk.

A világban találkozunk, ember az emberrel – és elosonunk, mert kötődés nélküliek, nyugalom nélküliek és búcsú nélküliek vagyunk. Egy búcsú nélküli generáció, tolvajként eloson, mert fél szíve kiáltásától. A mi generációnk nem térhet haza, mert nincs semmink, amihez hazatérhetnénk, és nincs senkink, akinél szívünk felemelkedhetne – így lettünk búcsú és hazatérés nélküli generáció.

De mi vagyunk a megérkezés generációja. Talán egy új csillagon, egy új életben egy teljesebb megérkezés generációja vagyunk. Teljesebb megérkezés, új nap alatt, új szívekhez. Talán teljesebb megérkezés a mienk, új szerelemhez, új nevetéshez, egy új istenhez.

Búcsú nélküli generáció vagyunk, de tudjuk, hogy minden megérkezés a miénk.

Vonatok délután és éjszakánként

(Eisenbahnen, nachmittags und nachts)

Áradat és utca, számunkra túl lassúk. Túl görbék. Mert haza akarunk jutni. Nem tudjuk, merre van: haza. De oda vagyunk. És az utca és az áradat számunkra túl görbe.

De hidakon és gátakon át lüktetnek a szerelvények. Feketés zöldet lélegző erdőkön és a csillagokkal terített, selymes, bársonyos éjszakákon át fújtatnak a te-

hervonatok fel-alá, kerekék folytonos egymásutánjában. Milliányi érzéketlen talpfá felett dübörögnek. Feltartóztathatatlanul. Szakadatlanul: a vonatok. Gátakon átvágva, bömböltetett hidakon, páragőből mennydörögve, a sötétségben szertefoszolva: zümmögő, dörmögő szerelvények. Tehervonatok, morogva, sietve, valahogy tétlenül és nyugtalanul, olyanok, mint mi.

Olyanok, mint mi. Jövetelüket fenségesen, nagyszerűen és már roppant messzi messzeségből jelzik, egy kiáltással. Majd zivatarként jönnek el, mintha csoda tudja, milyen világokat forgattak volna föl. Ebben mindannyian egymásra hasonlítanak, és újra meg újra meglepőek és nyugtalanítóak. De pillanat alatt, alighogy felfoghatnánk, egyáltalán mit is akarnak, már el is haladtak. És minden olyan, mintha nem is lettek volna. Legfeljebb korom és félegett fű jelzi útjukat. Majd elbúcsúznak, valami melankolikus, és már roppant messzi messzeségből, egy kiáltással. Akárcsak mi.

Néhányuk énekel. Zümmög és dörmög boldog éjszakáinkon át, mi pedig szeretjük monoton éneküket, ígérettel teli, sóvárgó ritmusukat: hazafelé – hazafelé – hazafelé. Vagy az alvó vidéken át sokat ígérően felbőszülnek, öblösen üvöltene a megfélemlített, álmos fényekkel kivilágított, magányos állomásokon: holnap Brüsszelben – holnap Brüsszelben. Vagy még sokkal többet tudnak, piano, csak neked és a melletted ülőnek, nem hallja, piano: Ulla vár – Ulla vár – Ulla vár. De egykedvűek is akadnak köztük, akik végtelenség és bölcsék, és telt ritmusuk régi tehervonatokéhoz hasonló. Mindenfélét mormognak, és maguk elé morognak, sosem láttott láncokként fekszenek a tájon, felettük a Holddal, pompájukban és bájukban és színeikben behatárolhatatlan láncok a sápadt holdfényben: vörösbarna, fekete vagy szürke, világoskék és fehér: teherkocsik – húsz ember, negyven ló – szenes vagonok, melyek meszeszerűen állatoktól és parfümtől bűzlenek – faszállító vagonok, melyek mint az erdő, úgy lélegeznek – cirkuszi kocsik, világoskékek, horkoló atlétákkal és tanácstalan állatokkal gyomrukban – jég szállítók, grönlandhidegek és grönlandfehérek, halillatúak. Gazdagságuk határtalan, és értékes füzerekként fekszenek az acél gypjufonalon, és úgy siklanak, mint pompás, ritka kígyók a holdfényben. És azoknak mesélnek, akik éjszakánként fülükkel élnek, és fülükkel vannak úton, a betegeknek és bebörtönzötteknek, a világ megfoghatatlan tágaságáról, kincseiről, édességéről, végeiről és végtelenségéről. Akik álmatlanok, azoknak pedig álmot hoz mormolásuk.

De vannak könyörtelenek, kérlelhetetlenek, brutálisak is, akik dallam nélkül dübörögnek át az éjszakán, és füledből nem múlik pulzusuk, mert kemény és utálatos, mint mögötted loholó mérges, asztmás kutya lélegzete: fut tovább és tovább – sohasem vissza – örökké – örökké. Vagy ádázabban haragos kerekékkel: minden elmúlik – minden elmúlik. És daluk nem hagy aludni, és szörnyű erővel úgy felveszi álmodból jobb vagy bal oldalán a békés

>>>>> folytatás a 6. oldalon

Wolfgang Borchert (1921–1947) német író, költő. 1941-ben besorozták, a keleti fronton 1942-ben súlyosan megsebesült. Élesen háborúellenes magatartása miatt többször börtönbe zárták. A háború után súlyos betegen segédrendezőként és kabarészínészként dolgozott, közben megírta korszakos drámáját (*Az ajtón kívül; Draussen vor der Tür*), de bemutatója előtt egy nappal meghalt. A háború utáni német elvesztett nemzedék első nagy hatású, nagy tehetségű írója volt. Rövid életműve a híressé vált *Gruppe 47* írócsoport közvetlen irodalmi előzménye. Írásművészetét a német expresszionizmus hagyományai, erőteljes költőiség, és végtelen, kétségbeesett pesszimizmus jellemzik.

falvakat, hogy a kutyák dühükben berekednek. És sikítva és zokogva gurulnak a matt csillagzat alatt, a kegyetlenek, csalhatatlanok, és maga az eső sem lágyítja őket. Kiáltásukban kiált a honvágy, az elveszettség, elhagyottság – zokog az elkerülhetetlen, az elszakított, a megtörtént és a bizonytalan. És tompa ritmust zengnek, áldatlanul és vigasztalanul, a holdfényes síneken. És nem felejtetd őket soha el.

Olyanok, mint mi. Senki nem ígéri, hogy hazájukban halnak meg. Éjszakánként sem pihennek, csak akkor állnak meg, ha betegek. És céltalanok. Talán Szczezin az otthonuk, vagy Szófia, vagy Firenze. De szétforgácsolódnak Koppenhága és Altona között, vagy Párizs egy külvárosában. Vagy Drezdában adják meg magukat. Vagy csálnak még pár évet aggkori kikötményként – szakaszmunkásokat esőtől védő kunyhó vagy polgárok hétfégi házikói gyanánt.

Olyanok, mint mi. Többet bírnak, mint azt bárki gondolta volna. De egy napon kioldódnak a vágányról, mozdulatlanul állnak, vagy elvesztik egy fontos szervüket. Mindig valahová tartanak. Sosem maradnak sehol. Mi lesz az életük, ha vége ennek? Hogy úton vannak. De pompásan, szörnyűen, határtalanul. Vonatok, délután, éjszakánként. A kormos fejű virágok a vasúti töltéseken, a kormos hangú madarak a drótokon, ők mind barátaik, és még sokáig emlékeznek rájuk.

És meglepetten mi is állva maradunk, ha – már roppant messzi messzeségből – biztató kiáltás hallszik. És lobogó hajjal állunk, mikor megérkeznek, mint a zivatar, mintha csoda tudja, milyen világokat forgattak volna föl. És még ott állunk kormos pofánkkal, ha – már roppant messzi messzeségből – kiáltás hallszik. Milyen távolból kiált. Kiált. Valójában ez semmi volt. Vagy minden. Mint mi.

És édesen veszélyes, sokat ígérő ritmusban kopogtatnak a fogdák ablakai előtt. Ekkor te vagy a fül, bátorosan fogoly, éjszakánként dobogó, érkező vonatok végtelen hallgatósága, és sikolyuk és füttyük fájdalommal és vágygal végigremeg zárkád lágy sötétjén.

Vagy bömbölve átzuhannak az ágyon, ha éjszakánként lázban égsz. És az erek, a holdkékek, vibrálnak és ráhangolódnak a dalra, a tehervonatok dalára: útközben – útközben – útközben – És füled szakadék, elnyeli a világot.

Útközben. De újra és újra vasútállomásokra köpnek, elválásnak és indulásnak kiszolgáltatva téged.

Sötét utcád mentén homlokként emelik sápadt tábláikat az állomások. És nevük van, a barázdált homloktáblák nevek, amelyek a világot jelentik: ágyanak hívják őket, éhségnek és leányoknak. Ullának vagy Carolának. És megfagyott lábfejeknek és könnyeknek. És dohánynak hívják az állomásokat, vagy rúzsoknak, vagy töménynek. Vagy Istennek, vagy kenyérnek. És az állomások sápadt homlokainak, a tábláknak nevük van, így nevezik őket: lányok.

Te magad vágány vagy, rozsdás, foltos, ezüstös, fényes, szép és bizonytalan. És állomások osztanak föl, vasútállomá-

sok közé vagy kikötve. És táblájuk van, az áll rajtuk, hogy lányok, vagy Hold, vagy gyilkosság. És akkor ez a világ.

Vonat vagy, ordítva elzötyögysz – vasvágány vagy – rajtad történik minden, és rozsdavakká és ezüsfényessé válsz.

Ember vagy, agyad fent van valahol magasban a végtelen nyakon zsiráfmagányban. És szívedet senki sem ismeri pontosan.

Integráció

Maradj még, zsiráf

(Bleib doch, Giraffe)

A nagy, holdmagányos, szürkére kormozott csarnokban, az esti ürességben átsüvöltött peronon állt. Éjszakánként az üres vasútállomások a világ végét idézik, kihaltak, értelmetlenné váltak. És üresek. Üresek, üresek, üresek. De ha továbbmész, elveszel.

Akkor elveszett vagy. Mert a sötétség hangja félelmetes. Ami elől nem menekülsz, ami egy csapásra legyőz. Rád támad, emlékezik – a gyilkosságra, amit tegnap elkövettél. Rád támad, előre sejt – a gyilkosságot, amit holnap elkövetsz. Kiáltást szít benned: a magányos állat sosem halott halkiáltását, ami legyőzi önnön tengerét. És a kiáltás széttepi arcodat, a gödröket megtölti félelemmel, alvadt veszéllyel, hogy mások megrémüljenek. Ily néma a magányos állat szörnyű sötétségkiáltása saját tengerében. Arrá duzzad, és sötétben lebegő fenyegetéssel, hullámverésként zubog. És mint tajték, romlottan sziszeg.

A világ végén állt. A hidegen fehér, ívelt lámpák könyörtelenek voltak, minden meztelen, siralmas lett alattuk. De mögöttük förtelmes sötétség növekedett. Fekete még nem volt oly fekete, mint az esti ürességben húzódo peron fehér lámpái alatt növekedő sötétség.

Láttam, hogy van cigarettád, mondta a sápadt arcán túl vörös szájú hölgy. Igen, mondta ő, van valamennyi.

Miért nem jössz akkor velem? suttogta közlőrl.

Nem, mondta, miért?

Egyáltalán nem tudod, milyen vagyok, szimatolt körülötte.

De, válaszolta, mint mindenki.

Egy zsiráf vagy, te hosszú, egy makacs zsiráf. Tudod hát, hogy nézek ki, te?

Éhesen, mondta, meztelenül és kifestve. Mint mindenki.

Hosszú vagy és ostoba, te zsiráf, kuncogta közlőrl, de kedvesnek tűnsz. És cigarettád is van. Fiú, gyere csak, hisz éjszaka van.

Ekkor ránézett. Jó, nevetett, megkapod a cigarettát, én pedig megcsókollak. De ha a ruhád megfogom, akkor mi lesz?

Akkor elpirulok, mondta a nő, és a fiú aljasnak vélte grimaszos mosolyát.

Egy tehervonat kurjongatott át a csarnokon. És hirtelen megszakadt. Spórolósan halványodó hátsó lámpája zavartan elszivárgott a sötétben. Botladozva, nyöszörögve, csikorogva, zörögve – elment.

Ekkor a fiú a nővel tartott.

Aztán kezek, arcok és ajkak. De az arcok mind véreznek, gondolta a fiú, szájukból véreznek, és a kezek kézigránátot tartanak. Ekkor megízlelte a sminket, a nő átkarolta sovány karját. Nyögés hallatszott, egy acélsík leesett, megtört egy szem.

Meghalsz, ordította a fiú.

Meghalni, ujjongott a nő, az lenne csak valami, te.

Ekkor újra homlokába húzta az acélsíkot. Sötét haja mattul csillogott.

Ah, a hajad, suttogta a fiú.

Maradsz? kérdezte a nő csendben.

Igen.

Sokáig?

Igen.

Örökre?

Hajad illata, mint a nedves faágaké, mondta.

Örökre? kérdezte a nő újra.

És akkor a messzeségből: közeli, öblös, nagy kiáltás. Halkiáltás, denevérkiáltás, ganajturó kiáltása. A lokomotívok sosem hallott állatkiáltása. Megtorpannak-e félelemmel telve a síneken ettől a kiáltástól a vonatok? Sosem értett, új, sárgászöld kiáltás sápadó homlokon. Megtorpannak a csillagok ettől a kiáltástól?

Ekkor kitepte az ablakot, hogy az éjszaka hideg kezekkel a meztelen mell után kapjon, és így szólt: nekem tovább kell mennem.

De maradj, zsiráf! A lány szája betegvörösén csillámlott fehér arcán.

De a zsiráf hosszú lábaival, üresen kongó léptekkel távolodott a flaszteren. És mögötte a holdszürke utcák vissza kőmagányukba, újra némalétbe süppedtek. Ragadozószemmel, holtan néztek az ablakok, mintha tejüvegéből lennének. A függönyök, csipától nehéz, lopva lélegző szemhéjak, csendesen lebegtek. Lengedeztek fehérén, lágyan és mélabúsan integettek a fiú mögött. Az ablakszárnyak nyávogtak. És a lány mellkasa fázott. Amikor a fiú körülnézett, az ablakon túl találta a túl vörös száját. Zsiráf, zokogta a lány.

BORDÁS MÁTÉ fordításai

DIMÉNY LÓRÁNT

Tizenkettő

(regényrészletek)

Miután az új tulajdonos, aki mindenki számára érthetetlenül és váratlanul a szanatórium kertjében levő nyárikertet lebontatta, és helyére tizenkét kerti törpét hozatott, az elmúlt fél évszázadban először általános nagytakarítást hirdetett. Alapos jegyzékbe vételét, pontos leírását kérte mindannak, ami történni fog, a mindenre kiterjedő, legapróbb zugokat is fertőtlenítő akció tervének pontos és mindenki által rögzített ismertetését.

Ez a nagybajuszú, illatos, finom posztókabátos ember egy reggel bekopogott a szobámba. Néztam a finom ráncoktól szabdalat arcát, ezt a légies jelenséget, akinek mindennel kapcsolatban véleménye, elképzelése, terve volt, és ráeszméltem, hogy ellentétben minden addigi feltételezésemmel, szerethetem még a káposztás kenyérnek a héját. Ő csak megerősített ebben. Kicskó, szabad, jogos óhajod lehet, hogy egyszer még egy szelet káposztás kenyérre kacsaszírt kenjél. Gondolhatsz erre, neked ez jár! Megnyugtató volt ezzel a gondolatallal elidőzni, tűnődni a szanatórium új urának kifinomultságán, a zsigeri ráérzésén, a már-már cimboráló közvetlenségén, elégedetten kitekinteni az ablakon keresztül a kerti tőre, és az ötödik törpére, akit a munkások éppen akkor helyeztek óvatos, lengedező mozdulattal az előre kijelölt helyre, hogy amint az tervezve volt, egy legyen a tizenkettő közül.

Napok teltek el a különös látogatás óta, a bajuszos csontos arca többször eszembe jutott. Az utóbbi időkben amúgy sem voltak látogatóim, de ez a röpke beköszönés zavarón a bőröm alá bújt, és kúszott, kavargott bennem. Az ápolóktól próbáltam többet megtudni, de sem a nevét, sem egyéb részletet nem voltak hajlandók elárulni az új főnökről. Akkor jutott újra eszembe, amikor a szanatórium kertjében a temetés előkészítése körül segédkeztem. Dönci sírja a negyedik volt a tizenkét törpe mögött elhaladó sétány végében, azt mondták mást nem is fognak többet ide temetni. Két alapító bencés után, a régi kántortanító volt ide eltemetve, és néhányan tudni vélték, hogy a zsi-vány téglagyáras is valahol itt nyugszik, de mivel titokban temették a tisztásra, valahová a berkenyebokrok alá, sírkő nem jelölte a helyet. Senkit nem zavart mindez, csak a sírásók arcán láttam némi megnyugvást, amikor készen állt a gödör, és nem ütköztek váratlan akadályba. Amúgy Dönci kivételezett volt, hogy megkapta az utolsó parcellát, az apjának ígérte meg a régi igazgató, amikor a házára húzták a csinturát. Már akkor felajánlotta az öregnek. Ha nem maga, majd valaki másnak elajándékozta. Azóta sokszor hallottam ordítani, hogy kiviszlek az iszlói dombra, hogy basszon meg Ákhábel. Ezek szerint az új tulajdonos, aki állítólag a temetés alkalmából erre fogja dugni az orrát, meg-

tartotta a hivatali ígéretet, és eleget tesz Dönci kérésének.

Te majd szaxofonozz! Ezt mondom neki, utoljára, a cukorgyár kertjében, amikor feláll a kőasztal mellől, és várja, hogy megöleljem. Most itt fekszik ebben a faragott fenyőfadozobban, amit akciósan árult a temetkezési cég, nehezen, de végül ráhajolok. Szeretem ezt az egyszerű fiút, szeretem, mert atyafi, mert közülünk való, mert soha nem akart más lenni, mint aki valójában volt. Kicsordul a könnyem. Soha nem tudnék újat kitalálni, soha nem tudnék szebbet kitalálni, mint az élet maga. Megölelem. Tömöttebbnek érzem, mint bármikor.

De ne bonyolítsd el a játékot, ne figurázz, ne szaladgáljanak az ujjaid fölölegesen! Te csak szaxofonozz! Fegyelmezetten, figyelve a finom rezdülésekre. Mindennek megvan a helye! Dehát pont ezt teszem, Dönci. Majd csak rád figyelek.

Csupán néhányan álltak körül a koporsót, nem ismerték sokan Döncit. Zsebkendőnyi, erdeifenyőkkel és berkenyebokrokkal határolt liget, ott a várostól néhány kilométerre, ahol sohasem jártam korábban, most már évek óta ott fekszem, gyógyulok, próbálom rendezni az életemet. Dönci gyakran szaxofonozott róla. Az apja gyakran elküldte ide, és az anyja picsájába. Gyere, elszaxofonozom neked, hogy hova temessetek. És akkor visítani kezd, ordít a hangszer, kitepi magát a cukorgyár körüli párából, felszakad a felsőbb rétegek felé és bódít. Dönci mesél a temetőről. Látom magam előtt a liget szélén azt a néhány nyírfát, ami megbontja az erdei fenyők vonalát a sétány két oldalán, megnyitva a teret a szökőkút felé, a törpek irányába.

A tisztás szélére ballagtam. Meredek ott az oldal, nehezebb állni. A kenderzsákok magam mellé engedtem a harmatos fűbe. A keleti dombok alatt megcsillan a patak, ami ott derűsen kanyarog, hogy hatalmas folyóvá dagadva, messze onnan, vastag félgpáncél alatt találkozzon a tengerrel. Kibontottam a zsák koszos nyakát, és kiemeltem a szaxofont. Ott van az a hely, szinte láthatnám a régi teraszomról ezt az oldalt, ahogy magunkba roskadva állunk, fázva a csontig hatoló fagyos szélben, Dönci szaxofonjára várva.

Rég nem játsztam rajta. Úgy egyáltalán, hetek óta a szanatórium lomhán örült határán mozogva, nem volt túl sok elfoglaltság, ami felkeltette volna az érdeklődésemet. Az volt a napi sikerélményem, ha időben el tudtam aludni, és nem ébredtem meg éjszaka. Másképp olvadni kezdett rám a szoba. A nyakamba akasztottam a bőrpántot, megmozgattam a billentyűket, a síp mintha szelelt volna kicsit, pedig nedves volt a levegő, párás foszlányokban kúszott végig a tél a domboldalon. Kiszáradt a tömítés, mint Dönci hurkás teste.

A Dönci lelkével fújtam. Kinéztem a sapkám alól a gyászolók arcára, hogyan vetett rajtuk szürkés árnyékokat a fény. A szaxi fegyelmezett hangja belehasított a ködbe, a hat posztókabátos varjú behúzott vállal gubbasztva hallgatta. Az egyik mintha az új főnököt idézné, akiről senki sem tudja, honnan tért haza, talán az oroszoktól. Mintha ugyanaz a mesterien

szegélyezett kabát lenne rajta, ugyanaz a langyos pára lengné körül. Csak ül, nem látom az arcát, időnként köhint.

Eltemettük Döncit, és még mindig nem tudom elhinni, hogy újra itthon vagyok. Visszapakolom a szaxofont a kenderzsákba, így állunk lecsupaszítva, dísztelenül a hant körül, szemlélődve, rábambulva az élet és halál dolgaira. Aztán rászáll a keresztre egy fekete-barnás poloskaszerű bogár. Lehorgasztott fejjel nézzük, ahogy összesúrolja két első lábát, mint egy légy, sercenő lépésekkel előbb a gyertya felé halad, majd rámászik a fehér olajfeskerekre, elidőzik rajta, tapogatja, ízleli a betűk együttes hatását, ahogy ide van írva igénytelen nyomtatott betűkkel, hogy Adrian, aztán Dönci idézőjelben, és kissé lefelé ívelve, mintha elfárad volna az ecset, hogy Szabó. Ahogy felér a lécs tetejére, recse-gve megszólal a zöldes posztókabátos, akinek hosszú, magyaros bajusza volt. Én nem tudom mi történt, de az a negyedik ilyen bogár, amit ma látok. Kibaszott kínai ez is, hallottam, hogy elindultak Európa felé. Tele vagyunk velük, mit lehetesen tenni? Annyi nekünk, ha valaki még kételkedett volna. Hogy tudnak onnan eljönni? Csendes elmélkedés követi a kérdést, hasítani lehet a vékony szelet, ahogy eltöprengünk, vajon hány-szor kell pihenni egy bogár, amíg átrepüli Ázsia végtelen sivatagait és égig érő hegyeit, hogy végül megérkezzen ide. De nem tudom, fogalmam sincs, már próbálnám kiszámítani, hogy mennyi is lehet, közben az átható csend átítatja a probléma súlyosságát, amikor beleröfög Tóni. Szerintem taxival jönnek! Nyivákolva rángatózunk a röhögéstől, csorognak a könnyeim. Percek múlva is feltör némelyikből a sípoló vihogás, ahogy a nap közelebb húzódik az erdőkhöz a távolban.

Itt hagyom ezt a szaxit Döncinek, nekem nem kell többet. Fogom a fényes nyelű ásót, ami odébb a kerítésnek van támasztva, és ások egy gödört a kereszt tövébe. Amekkorát egy facsemetének szoktak. Ezek csak állnak a hant körül, bámulják, ebbe a labda méretű gödörbe hogyan fogom beletenni a kenderzsákok. Megtámasztom a hangszeret, állunk tanácstalanul, nem tudom, hogy legyen, hogyan lehet olyan mélyre menni, hogy beleférjen ez a szaxofonok között is méretes basszus.

Akkor kitör az igazgatóból a röhögés, visszhangozzák a fák, földhöz veri a svájcisapkát a fejről, aztán percek telnek el, míg végül újra visszanyeri a szuszt, baszszátok meg, egyszer elpatkolt az apám szomszédjának a lova, hív, hogy földeljük el. Baze-g nem mondd komolyan, hogy el akarsz temetni egy lovat, aztán elkezdünk ásni, dolgozunk vagy két órát, közben beesteledik, párolgunk a hidegben, a gödör mellett megmeredve a ló. Most húzzuk bele. Kínlódunk négyen, meg se tudjuk mozdítani. Hívunk még két napszámot a szőlősből, nyögünk, kínlódunk haton, végül ott a gödör szélén a ló, megtoljuk utoljára, belecsusszan a fara, a nyaka kissé megtörve a széléhez nyomódik, és a ló négy megmeredt lába az égre mutat-

>>>>> folytatás a 8. oldalon

va áll ki a gödörből, méterrel a föld szintje fölé. Állunk a gödör szélén, a ló benne, betemetni nem lehet, mert kilátszanak a lábai. Hagyjuk a fenébe itt reggelig, de akkor szétbarmolják a kutyák. Fogja magát apám, elballag a házhoz, és jön visszafelé a vasfűrésszel, aztán dolgozni kezd a lábszárak közepén. Levágta a lábakat, ahol kilátszottak, köp egyet káromkodva, és magára veszi a szürke szvettert. Na ez ilyen, basszátok meg, mondja az igazgató a szaxit nézve, mint apám lova lábakkal az ég felé, és nézzük röhögve a gödröt, mellette a szaxofont a zsákban, miközben nekiállok a félhomályban, hogy nagyobbítsam a gödröt. Széltében.

És elfújtam utoljára, ahogy akarta Dönci, ahogy sokszor a bozótból hallgattam a cukorgyár betonkerítése mellett, mert Dönci nem akarta, hogy bárki is hallgassa, mert olyan ez, mint a borotválkozás, hogy leginkább egyedül csinálod. Meg nem is értheted. Hallatszík, ahogy elhalad időnként egy-egy tehervonat, belezúg a kombinát váltást jelző kürtje, és a szaxofon csak bög, felszakítja azt a fullasztó bánatot, azt a rengeteg kérges sebet, amit Dönci ebbe a bádogos hangszerbe rejtett, mert hiába fújom, érted, Kicskó, nem jön ki belőle semmi, csak bánat.

Már csak ketten maradtunk a főnökkel, elpakolni a székeket, a horgolt terítős asztalkát, amire a pap a dolgait pakolta, az ásókat, egyebeket. A félhomályban most először léptem igazán közel hozzá. Átható édeskés illata mintha fodrozta volna körülötte a levegőt, és a sötétségben mintha ismerősen izzott volna a szeme. Azt mesélte arról a ligetről, ahol most a néhány sír lapult, hogy hoztak az oroszok ide mindenféle vírusokat, és itt tesztelték. Pontosabban fent, a völgyben, a régi vadászterületeken túl, volt ott egy kiszáradt meder, oda építettek egy falut, és aranyban fizettek azoknak, akik hajlandók voltak oda települni. Ide viszont, erre a tisztásra lakot hoztak, azt terítették el, abból nőttek ezek a göcsörtös fenyők.

Ahogy mesélt, mint hullámozó víztükörben a körvonalak, úgy tisztult ki a bajusz mögötti ragyás arc, a kissé megvénült, de szálkás hang mögött az a mocskos torok, amiből zavaró szavak szakadnak fel. Még mindig megvan ez a kibaszott bőrkabátod? Ugyanolyan kopott, mint régen, mint a naftalinos, atkás tollaid a hátad közepén. Nem a tollak teszik az angyalokat, mondtam már. Mircea ugyanolyan volt az örökkévalóság határán, mint régen: elégségs és rohadt. És örökkévaló, mint a törpéi, amiket a szanatórium kertjébe hozott valahonnan messziről.

(...)

A dugóhúzó felszakította bokáján a bőrt, amikor kirohant az erkélyre. Mint a közelgő este fényforgácsai, sercent a vér, végigcsepegtette a perzsaszőnyegen, aztán a felcsiszolt tölgyfaparkettán. A szobában nehéz lett volna végigbotorkálni a szétdobált üvegek, könyvek, ruhák között, de erre most nem volt ideje, nem volt ereje figyelni. Még mindig azt a hangot

Kiégett védelem

hallotta a fülében, azt a simogató, valószínű hangot, amely híreket hozott végre, amely kimondta az igazságot. Végigrohant a szobán, szinte lebegve a bolyhos, szürke szőnyeg fölött. Csörömpölve repültek szét az üvegek, lapjaikat maguk alá tűrve csúsztak szét a könyvek. Mennyire álomszerű ez az egész kóceráj, ez a penészes lakás, hogy napok óta várja ezt a hívást, körmeit húsígrágva, csak emésztve, folyton csak karmolva magát véresre. Mennyire pillanatnyi a boldogság, mennyire mulandó és ő mennyire gyenge ebben a sodrásban, az érzések viharában mennyire kiszolgáltatott. Semmi fogózkodója nincsen egy ideje, elveszített minden reményt a horgonyzásban, elhagyta a hite, és borzasztóan magára maradt. Csak ő és a könyvei, csak ő és a részegségek, a maga teste, a maga szétzilált teste, a romlandó.

Kilépett az erkélyre. Megtorpant, mielőtt a magas téglaküszöbön átlépett volna, mintha túl sok lett volna a fény, a hirtelen rázúduló boldogság. Ebben nem hitt, nem remélte volna, hogy egyszer örömeiben elszakad rajta a gyeplő, mint amikor üvöltve rohant a nagyanyja kertjében, régen, nyáron. Csak kergették egymást a zöldes ágyások között, és átjárta őket a völgy párás, langyos levegője. Otthon voltak. Nem merte magának megadni ezt a lehetőséget, hogy újra otthon legyen. Neki nem lenne szabad boldognak lennie. Egy angyal nem lehet más, mint hűvös és önfeláldozó az élet dolgaival szemben. Erre most jön ez a hívás. Tudta, hogy nem változhatnak meg a valóság korlátai, nem lehet más valami, ami már megteremtett, mint önmaga, a teremtés valósága. Angyal volt ugyan, de nem hitt a csodákban. Mindez nem érdekelte, csak az önpusztításnak, az önnön felemésztésének a különböző lehetőségei.

Nincsenek kiválasztottak, erről beszélt mindenkinek, miközben testét lassan megette az alkohol, vízzé alakította a sejtjeit, és lassan lefolyt a budi porcelánfalai között. Koszos volt, mégis arra gondolt, ha pusztul, valahol máshol életet fakaszt. Most meg rohan ki a teraszra, mintha szárnyai nőttek volna, mintha nem is a kacsatok között botorkálna, hanem repülne fölöttük. Mozgásban van, hajtja a reggeli gin, hajtja a hang a telefonból, a forgalom, amit az ablakon keresztül lát, a dübörgő város. Kinyúlnak a szőnyeg bolyhai, ahogy átsuhan fölöt-

tük, követik a mozgást, mint sejtek karjai, hajtják a boldogság felé. Nincsenek, nem lehetnek kiválasztottak. Mindenkit ugyanaz az anyag tapaszt, ugyanúgy karolnak egymásba a sejtek, ugyanúgy születnek és pusztulnak el.

Szép. A város fölött, ameddig csak el lát, mindenütt bíborba hajlanak az égbolt karjai. Foltokban úsznak át a sóhajok, és örömfátyolt horgolnak közte és a végtelen lila mélység között. Élni akar. A vaskorlát mellett, félrehajtott fejjel a távoli városrészeket nézi. Itt nőtt fel, ezeket a falakat látta mindig, most mégis minden újnak tűnik, mintha először nézne végig a forró aszfalt fölött, eleven színekre a nyári eső után. Végigfolyik a vér a bokáján, és mint nagy, lomha folyó, deltát alakítva, szétterülve folyik bele a langyos esővízbe a talpa peremén, végül a tócsában szétfoszló szálakba szakad.

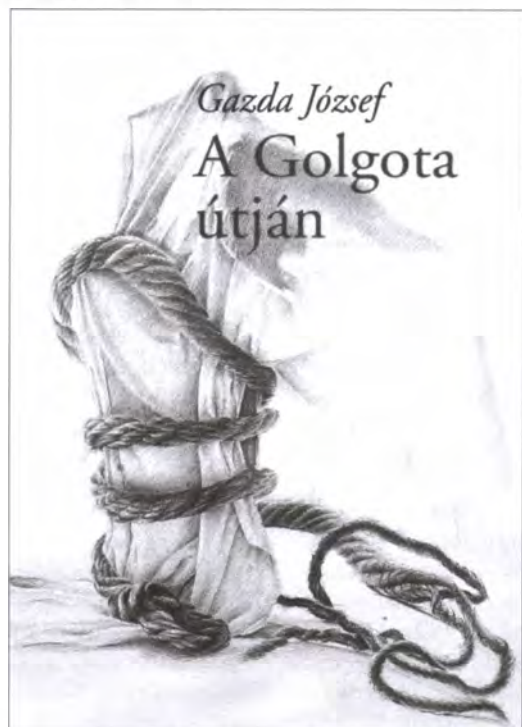
Az életével nem akar senkinek sem elszámolni. Nem tartozik sehová, sehol nem feneklett meg. Miért tartalékolná magát, miért őrizné meg máját, veséjét, mintha újak lennének? Mire jó az, ha nem éli fel a tartalékokat, amiket kapott, ha nem írja szét magát, ha nem folyik bele könyvei lapjai közé, ha igazán nem színezi meg a lapokat, visszafordíthatatlanul? Nincsen senki, akinek számot kellene adnia, senki, akit érdekelne, aki kíváncsi lenne a miétekre, az indokokra. Erre jön ez a hívás, és mintha újra szárba szökkenne, testet öltene, miközben súlytalanul lebeg az esővíz fölött. A város dorombol a lábai alatt. Mintha élne.

A felső folyás irányában mintha leereszkedtek volna az első őszi ködök. A hegyek felől, mint selyemsál, végigfolytak a leelőlk egyenes vonalán, és szétterültek a völgyek ölében, foszlányokban, vagy egyetlen hatalmas páratömböt alkotva, amely a szorostól a gyümölcsösök vonaláig, ritkábban a dohányültetvényekig húzódott. Most újra észrevette. Észrevette, hogy nyár vége van, hogy zajlik körülötte a világ, évszakok múltak el, szénaszagú nyári esték, és a ködökkel lassan újra viszsztatér az ősz. Ez a hívás megnyitotta a szemét, illatot hozott a hegyek felől, és a kesernyés párájába az erjedő szilva édes-ségét oltotta. Ezt érezte. Mint annak idején, amikor otthon volt, a blokkok között, a Grundon.

Ennyit jelent angyalnak lenni? Semmit? Érezni, tudatosítani a jelen valóságát és semmi másra nem figyelni, csak arra,

Gazda József utazásai térben és időben

Azt gondolom, hogy Gazda József a tanári hivatást, melyet mintegy hatvan évvel ezelőtt választott, igen tág értelemben határozta meg a maga számára. Ő ugyanis a tanuláshoz és tanításhoz annyiféle formájához folyamodott pályája során, hogy mindet csak felsorolni sem lenne könnyű. A tanulás elválaszthatatlan volt mindig is az utazástól, a tanítást és nevelést pedig előszóban és írásban egyforma intenzitással, mondhatni megszállottsággal gyakorolta.

Gazda Józsefről – széttekintve az általa megtett pályán – megállapíthatjuk, hogy Szent Pál intelme szerint haladt, minthogy jóra használta az időt. Magyar nyelvet és irodalmat tanítván, diákjainak az ön- és magyarságismeret kibontakoztatásában játszott döntő szerepet. Más összefüggésben, de szintoly jelentős az a szerep, amit vállalt az erdélyi művészeti élet terén, kritikai és művészettörténet-írói munkássága révén ugyanis mind a szakmai, mind a szélesebb olvasóközönség számára volt mindig fontos üzenete. Mondhatni „éhe a szépnek” hajtotta egyetemista kora óta műteremről műteremre, kiállításról kiállításra, hogy megértvén a szépet, az esztétikumot, azaz a művész alkotta csodát, kísérelje meg mások számára is közvetíteni azt, hogy részeltesse a sokaságot is mindabban, amit kevesek s főleg magyar művészek hoznak létre e csonka hazában. (Monográfiát jelentetett meg Gyárfás Jenőről 1969-ben, Nagy Imréről 1972-ben, Nagy Albertről 1982-ben, Gazdáné Olosz Elláról 1994-ben, Fekete Józsefről 2013-ban, Bocz Borbáláról 2015-ben.)

Életművének egy másik köre a művelődésszervezés, lévén, hogy egy kistérség szellemi életének – Németh László szóhasználatával élve – organizátora volt és

az jelenleg is. Ez a kistérség pedig nem más, mint a szülőföldje, Háromszék, ahová a kolozsvári egyetemi évek, és néhány Székelykocsárdon, valamint Nagyenyeden töltött esztendő után hazatért feleségével és alkotótársával, hogy itt hozzon létre maga körül olyan termékeny közeget a mostoha külső és belső viszonyok helyébe és ellenében, ahol szellemi alkotó energiái kibontakozhatnak, s ahol a művészet és tudomány szava meghallókra, értő befogadókra találhat.

Mondottuk, az utazás egész pályáján végigkísérte Gazda Józsefet. Gondolati utazásokat tett kezdetben a művészek alkotói világokban, a szépség birodalmában, s minderről a műkritikus és művészettörténész folyamatosan be is számolt olvasóinak a korabeli lapokban és folyóiratokban rendszeresen közölt kritikáiban, tanulmányaiban. Aztán idők múltával megadott számára az utazás lehetősége a valóságos térben, például Nyugat-Európában, az európai kultúra bölcsőjének számító Görögországban, de a civilizációk ősi földjén, Keleten és Egyiptomban egyaránt. (Útirajzokban számolt be ezekről, 1977-ben a *Tegnap kövek, mai utak* címűben, 1985-ben a *Kelet kapuiban*, 2002-ben *Az idő útjaiban*.)

Tudásszomja csak a nagy elődökhöz mérhető, de a talmi, a fényűzés és az anyagi haszonszerzés iránti közömbössége is azokat az egykori honfitársakat juttatja az ember eszébe, akik „pénz és taps nélkül”, de a megismerés vágyától vezérelve járták a nagyvilágot, illetve abból a célból, hogy hazatérve, otthon a közösség javára kamatoztassák, amit különben megismertek.

A rendszerváltás után aztán, amint megnyíltak a határok, egy másik nagy célt tűzött ki maga elé Gazda József, és pedig azt, hogy erdélyi magyar kisebbségi értelmiségiként és írástudóként felkeresse az Európán kívüli kontinenseken élő magyarokat. Olyan utak voltak ezek, amelyeket követően azt gondolhatta, hogy a nemzeti együvé tartozás szálai közül hacsak néhányat is sikerült összekötnie, akkor megérte a fáradságot.

De jóra használta az időt Gazda József akkor is, mikor – hazai magyar viszonylatban – az elsők közt, úttörőként fordult a történelem újfajta feltárása felé, az egyszerű ember emlékezetében élő személyes „kistörténelem” élő szóban való elbeszélését rögzítvén és dolgozván fel. Ez a munka is utazással, kis „kirándulásokkal” járt, amelyeket szűkebb pátriájában tett, faluról falura autóstoppal, helyi érdekű vonattal, zsúfolt buszokon vagy éppen gyalog, mondhatnám, egyik dombról a másikra. Az ilyen gyűjtőútjai során szerzett szóbeli, hangos dokumentumok révén aztán, mintegy alulnézetből sikerült megismernie a huszadik századi magyarság katalizmaszerű „nagy történelmét”. Mindebbe a történetírói, illetve szociográfiai munká-

ba az 1970-es évek szigorúan ellenőrzött pártállami viszonyai közepette kezdett bele, amikor – főként a jelenkor történelméről – alig lehetett hiteles képet rajzolni. A *régi falu emlékezete* alcímű viselő kötetéről nem véletlenül mondták ki már megjelenésekor, hogy az a szerző talán legjelentősebb műve lenne, amit addig alkotott...

Megjegyzendő, hogy a Gazda-életmű rendszerváltás utáni fejlődése éppen abban az irányban teljesedett ki, amelynek kiindulópontján az 1980-ban kiadott *Így tudom, így mondom* áll. A *Mindennek mestere* és a *Hát én hogyan siratnám* 1993-ban jelent meg, a *Jaj, mik történtek, jaj, mik is történtek* 1997-ben, *Az Istennel még magyarul beszélgettünk* 2002-ben, az *Emlékek Ázsiája* 2003-ban.

Felmerülhet a kérdés, hogy hogyan is olvassuk legújabb, ugyancsak magnetofonos gyűjtés nyomán keletkezett könyvét, *A Golgota útján* címűt? A cím ugye szenvedéstörténetet ígér, ami – fellapozva a könyvet – könnyen helyhez és időhöz meg „főszereplőhöz” köthető: a Kárpát-medencei magyarság egy rövid és tragikus időszakára, az 1944–45-ös periódusra, valamint az ezt követő megtorlások éveire esik. Ezekre az évekre vonatkozik az a számtalan személyes vallomás és emlékidézés, amelyet a szerző egybeszerkesztett egy nagyformátumú, közel ötszáz oldalas könyvbe. Huszadik századi történelmünk egy rövid időszakának bemutatása tehát nem egy klasszikusnak tekinthető történettudományi munkában, korszakmonográfiában történt ezúttal, hanem a szóban forgó időszakot átélte, úgymond egyszerű emberek szóbeli visszaemlékezéseinek összegyűjtése és megszerkesztése által.

A megtörtént események élményszerű megelevenítésével szembesülhet tehát az olvasó Gazda József új munkájában. Egy ilyen tárgyalásmód megengedi, hogy akár szépirodalomként is olvashatjuk *A Golgota útján* című könyvet, és pedig folyamatosan, a bevezetéstől a végkifejletig. A történet – ahogy a szerző nevezi, a magyar holokauszt – elbeszélésének nyelve is sokszínű, lévén hogy a megszólaltatott szereplők, az adatközlők mind-mind a saját nyelvjárásukon beszélnek el a velük megesseteket. Ezek pedig csángó-magyarok, székelyföldiek, mezősgiek, dél-erdélyiek, kalotaszgiek, partiumiak, bánságiak, délvidékiek, felvidékiek, kárpátaljaiak, őrségiek s így tovább. Az egyes történetek mondhatni láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz, valamelyest követik az időrendet, s végülis összességük egy nagy társadalmi tablót eredményez.

Nem elképzelhetetlen ugyanakkor, hogy tudományos munkaként olvassuk Gazda József könyvét, úgy például, hogy az adott időkereten belül egy-egy téma vagy kérdéskör megismerésére összpontosít az olvasó, kiemel az egészből, a „nagy elbeszélésből” valamely, őt különösképpen érdeklő „kis elbeszélést”, amilyen ez esetben például az 1944. évi szovjet betörés a Kárpátokon keresztül, a lakosság menekülése a közelgő front elől, a Maniu-gárdák székelyföldi, erdélyi magyarüldözése és az előre kitervelt kivégzések, a fogságbaesés, a fogoly- és munkatáborok, a hazatérés, valamint a kitelepítések.

génykém” – gondolta, de nem szólt. Megtörölte a Krisztinka homlokát, csókot nyomott arcocskájára. Levette róla a kabátját – ő horgolta neki –, mielőtt ölbe vette volna. A mozdulat felerősítette benne a matriárchát: ahogyan régen szokta, utasításokat osztogatott:

– Thomas! Rakodjatok ki a kocsiból! Richard, neked tilos öt kilónál többet emelned – csak irányítsd, mit hova pakoljon! Ha nem boldogultok, vége a sziesztának, nemsokára érkezik a bejárónő és a kertész. Segítsenek nektek!... Ha végeztetek, gyertek utánunk! Kit uzsonna, kit pezsgő vár a hűtőben – közölte kedvesináló szándékkal.

– Yes, sure, madame Baigne – válaszolta Richard. Nyújtott hangon karikírozta az asszony meghatározhatatlan akcentusát, aki erős okcitán beütéssel, mégis angolosan beszélt franciául. Madame Baigne 'Füvés úrasszony' így, madame Baigne úgy... Elaine tudta, legjobb lett volna ignorálni mészjő férj szórakozását, mégis minden alkalommal felpaprikázta magát:

– Egy életen át értekeztlél froggy nyelven, de az életben... utcán or piacon... You're not able to understand what people are really saying!... Alkudozni meg... Ah! Hagyjuk!... Lényeg a lényeg: felkophatna az állad nélkülem – szögezte le. Kikapasztalta, legjobb, ha nem hagy időt cáfolatra, ellenérvre, hanem kinyilatkoztatása után sietősen elvonul a helyszínről. Cuppanós csókot nyomott a gyermek feje búbjára, s intett a fiatalasszonynak: kövesse. Azzal ment, mutatta a járást a főépület felé. Gyors tánclepeseit az ölében ülő kislány ropogós kacaja kísérte.

Ó és új kombinációja itt minden. Az alapok, a külső falak, a patio és a kút római koriak... – magyarázta kedvteléssel, már a ház hűvösében, fiatal vendégének. A hitelesség kedvéért mindent körültekintően restauráltattunk... Legalábbis ezen a szinten... – You know, kevés dolgan értünk maradéktalanul egyet Richarddal... A designban végsősoron igen. Szóval, ebben rám hallgatott. Nem volt könnyű meggyőzni... Mert sokallta, mibe kerül a gondos restauráció. Now that we finished it, I'm really glad that we did it... Szeretünk itt élni. Dicsérik látogatóink az eredményt. Az összehatást. Szóval, maradtak a natúr falak... Kis felületekkel, kiegészítőkkal kiemelt bizonyos részleteket, szerényen élénkíttettem, belenyúltam a dolgokba – mutatott körbe. Szakmai betegség nálam... Imádom a provanszál színeket! How to say it... Van Gogh után szabadon – lelkenedezett. – Do you remember? Meséltem a télen, nem?... Festőként kezdtem; a gyermekek születése után nyergeltem át kerámiára. Könnyebb keresetet jelentett. Maradt persze, örökre, a színek hóhortja. Egyébként Richard sem érzéketlen irántuk... Öregségünkre ezekért a nüanszokért, no meg a napfény kedvéért húzódtunk erre a környékre... A bútorokra ráismersz? Párizsban láthattad őket... Jó részüket hozományba kaptam, még Kensingtonban, a daddymtól. Van közöttük néhány kevésbé praktikus darab... Kegyeletről hurcoltuk magunkkal őket, valahányszor

Süllyedés

költöznünk kellett... Nem minden nászajándék... Ezek például a Richard anyjától örökölt kedvencek... A kisméretű béka-fotelt, két oroszláncarmos székkal és a Voltaire-fotellel együtt Thomas-szal közösen újítottuk fel. A gyermekeink közül vele dolgoztam együtt a legtöbbet... Én kárpitoztam, ő csiszolta-viaszozta a fa részeket... Well, régen volt... – legyintett. – Akkoriban hallgattam rámm...

Megérkeztek-e the Hungarians? Zajlik vagy simán megy az együttélés? A gyerek?... A nő? Messziről jött nagyon... Valahogy más..., vagy nem? – feltűnően sokat szolt a telefon. A lányai, a nővére, a sógornője, két falubeli barátnő, keramikuskolléganők érdeklődtek. Fontos részletre, hasznos megbeszélésnévára hívatkoztak, közelgett a nagyobbik lány esküvője, de obviously az elsőszülött fiú váratlan „megtérese” és „övéinek” jelenléte volt a téma.

Well, you know... A mindennapi hajtás... Az utazás fáradalma... Thomas mellett... Kevés időt tölthettünk együtt... De jól talál a szó. Elaine alig győzte hangsúlyozni: minden oké. We already sympathised last winter in Paris, miért komplikálnának a dolgok itt, délen?... Tűző napfényben?... Fő, hogy cirpelnék a tücskök – verte vissza a kérdésözönt.

A hordozható készülék átka – le se tagadhatom, hogy hallottam a csengést! – mormogta restelkedve. Biztos volt benne, a fiatalasszony jobban ért angolul, mint állítja. – Bár foglalkozna mindenki a saját dolgával! – sóhajtott színpadiasan. – Az enyémmel pedig csak akkor bajlódna, ha kifejezetten igényelném – mosolygott vendégére.

Elfoglaltsága ellenére – ő koordinálta az egy hét múlva esedékes, százfős esküvői ünnepség szervezését – első naptól kezdve szakított időt a kislányra: mihamarabb be akarta szoktatni családjuk életrendjébe.

– Hiába zárt a domínium, nem kockáztathatunk, a medence életveszélyes! Egyikünknek állandóan a gyermek mellett kell lenni. Meg kell tanuljon, nagyon hamar, úszni! Nem akárhogy – like a little fish – jelölte ki az első közös vacsoránál a legfontosabb feladatot. Beszerezte hozzá az eszköztárat: pici karvédőket, úszómellénykét, csikófejes karikát, kiscsónaot, sőt játék bűvőfelszerelést is.

– Richard, a te rehabilitációs programba belefér egy kis testmozgás, you will be her swimtrainer.

– Under your majesty's supervision – bólogatott a férfi. Osztotta felesége aggodalmait, és nem volt ellenére a feladat, sőt.

– Szerencsére Krisztina imádja a vizet... Az anyja legyen mellette, ha valamit nem értene. Really, Richard, te perfect Baloo leszel... Hálás szerepet kapsz – kedvedre nyújtózkodhatsz, bekázol neki a vízben... Előmutogatsz... Mély hangod van, szeretsz bohóckodni... Important assets... Kecses is vagy, ha tangózol...

– I can perfectly do my job, you don't need to give details – tiltakozott az oktatással megbízott.

Az idős házaspár meghatottan, szinte versengve kényeztette Krisztinkát. Reggelinél egymással versengve ajánlottak müzlit, pirítóst, gyümölcslevet neki. Látványosan artikuláltak, mutogatták kínálatuk tárgyait. A leányka bólintott, ismételt. Észre sem vette a komoly munkát – nyelvtanulás folyt. Tetszett neki, amit játéknak vélt, ráadásul finom volt a kínálat! Párizsban, a télen sikert aratott egy jól időzített köszönettel: yes, please! A repülön s később a kocsiban önfeláldozóan gyakorolta: Yes, please! Két kulcsszavával helyettesítette mindent, amit nem tudott megnevezni. Az asztalon már alig fért a narancslé, a friss szeder... Mézes kenyér, mandula, croissant, kakaós csiga... Újabb és újabb yes, please! nyomán kerültek oda...

Thomas a reggelijét sütötte a konyhában. Mikor megértette, mi történik, felröhögött, majd dühöngeni kezdett. A fiatalasszonyért kiáltott.

– A munkahelyéről keresték, telefonál – közölte Richard. Fia tört magyarsággal tovább üvöltözött. Indulata a gyermekre irányult:

– Bastard kölyök! Mi kéne még? Legyen elég!

A kicsi szája legörbült.

Nem is tudsz jól magyarul – nyekeregte eltökélten, a sírástól rekedten.

Elaine és Richard összenéztek. Mit értettek a jelenetből?

A gyermek anyja az iroda zárt ajtaján keresztül is meghallotta a kiabálást. Lecesta a telefonkagylót, az utcai szárnnyól szaladt az ebédlőbe. Futó tekintettel felmérte a helyzetet. Zavarban volt. Az English breakfast füstjének a propóján felnézett a plafonra. Rövid áriatöredéket sóhajtott, és lendületesen behúzt a görgős konyhaajtót. Mély lélegzetet vett, mielőtt csatlakozott volna az asztalnál ülőkhöz. Amikor Elaine elébe tette az ezüst kávéskancsót – You may want some coffee – bólintott. Krisztinka szólalt meg helyette: yes, please!

Yes, please!

„Mi történhetett? Mitől szótlan az asszony? Ingerült vagy szokása szerint modortalan Grosbéta?” – töprengett Richard, míg a visszapillantó tükörből a gyermeket figyelte: sápadtka. És soványabb, mint a télen volt. *Little sweetheart* ... – Lehet, hogy csak nőtt? *However*, formában van.

Anyjának gyengéd tiltását semmibe vette a kicsi, mindegyre eltolta magától az óvó kart, lecsúszott a hátsó ülésről, mert állva akart nézelődni. Közben megmegtörte a csendet, kérdegetett a nyelvükön. Az asszony félsszavakkal válaszolt, a leányka saját halandzsacevegését élte meg az egyensúlytartás próbatétje közben: mintha megadná magát, hol magasba emelt karral, jó érzéssel dülöngélt a kanyarokban, hol görcsösen kapaszkodott az első ülésekbe. Mímelte, hogy feldől. Mosollyal jelezte, szándékosan feszíti a húrt.

– Krriszzzzzztinka! – szólította Richard. Nem megrovóan, játékból.

– Yes! Yes, please!... Yes, please!... Yes–yes–yes! – helyeselt sorozatban a kislány. Replikázott vagy képzeletbeli párbeszédét folytatta. Hatákszüneteket is tartott, ezek alatt diadalmasan körülnézett, leste a játék folytatásának lehetőségét, de a felnőttek nem reagáltak.

– Feszélyez, ugye, a *deep* csend – jegyezte meg nyugodt derűvel Richard, hogy enyhítsen a nyomasztó szótlanyságon. Szavai a kisleánynak szóltak, de megértő, biztonságos hangvételével a fiatal nőt is erősíteni vélte.

Bő tíz kilométerre lehettek a falutól, amikor a levezető útról láthatóvá váltak a középkori erődítmény maradványai, és teraszosan fölöttük az emberemlékezet óta felújítás alatt álló kastélyromok. Thomason nyugtalanság vett erőt. Mint ha elveszített volna valamit, fészkelődni kezdett. Felpattintotta a kesztyűtartó tetjét – bepillantott, csóválgatta a fejét. Várta, hogy ráfigyeljenek: apja csakúgy, mint asszonya... Ideális esetben mindketten. Mivel egyikük sem reagált, még feltűnőbben mímelte a keresést. Hosszas kotorászás után megtalálhatta, amit keresett, mert diadalmasan körülnézett, szótlanul a tenyerébe zárt valamit, majd tüntető fegyelmezettséggel lezárta a beépített doboz fedelét.

Pattintott kötömbökből rakott, elegáns kerítés mentén haladtak – ő természetesen felismerte a családi birtok kovácsoltvassal magasított „határvonalát”, a fiatalasszony viszont nem tudhatta, pontosan merre járnak. A táj hangulatát ízlelgette – első alkalommal járt délvidéken, palma- és narancsfát korábban csak fényképen látott. Fáradsága ellenére élvezte a keskeny útra benyúló fák árnyékának hűvösét, csodálta a nyitott kocsitér fölött összehoroluló platánok lombkoronáját. Amikor az olajfaültetvények mellett haladtak, szívesen kiszállt volna, hogy megérintse a bő termést ígérő ágakat.

Nélkülözők

Richard hiába engedte le az autó tetejét, az enyhe légmozgás sem enyhített a hangulat feszültségén. Pedig a nő elmondása szerint jó útjuk volt, ő idejében odaért fogadásukra, nem kerülték el egymást a repülőtéren, a gyermek nem nyűgölt. Helyes kis jószág!... Amint megpillantotta őt az érkezési csarnokban, grandpa'-t kiáltott, kitárt karral szaladt feléje. George Manerow, a felső szomszéd oda volt a jelenettől. Lencsevégre kapta őket, lelken-dezett – bárcsak ilyen ragaszkodóak lennének az ő unokái is!... Fogadkozott, hogy a napokban előhívja a tekercset, áthozza a legjobb felvételeket. Pihenjék ki fáradalmaikat a fiatalok, bármikor szívesen látják az egész családot *apéro*-ra. Feltétlenül hozzák magukkal ezt az ennivaló *fifille*-t! Imádni fogja Caramelt – búcsúzkodott.

– Ki hallgat náluk ilyen ínycsiklandozó becenévre? – tudakolta Richardtól a fiatalasszony.

Apja helyett Thomas válaszolt. Tapintatható türelmetlensége ellenére tőle szokatlan visszafogottsággal:

– A bőgő asszisztense.

– Mivel foglalkozik az úr?

– Öröksága hadtörténész. Karrierdiplomata volt.

Richard közben kifizette az útdíjat. Gyorsított, és bekapcsolódott a beszélgetésbe:

– Civilben manapság bátor embernek számít: helyettes polgármester létére szamarat tart... Stílusosan bosszantja a falubelieket. Azok pedig pikáns viccekkel fűszerezik az életét. Ugratják – csúfolják, George annál kitartóbban dicsekszik okos állatával. Állítólag csuda jól dolgozik... Szerencsére drámamentesek ezek a tromfolgatások... *I must say*, a gyermekek körében viszont osztatlan Caramel népszerűsége.

Hosszabbnak tűnt a huszonhét kilométeres útszakasz hazáig, mint bármikor, mégis örült, hogy a kormányánál ült: legalább a vezetéssel foglalatostkodha-

tott. Fellélegzett, amikor a *Rolls Royce*-szal végre kúriájuk szárnyas kapuja elé kanyarodott. Thomas mintha erre várt volna, feloldódott, elvigyorodott, és színpadiasan apja felé nyújtotta a tenyerében rejtegetett távirányítót – amit a kesztyűtartóból hókusz-pókuszolt elő.

– Sir!

Richard értetlenül nézett rá. Nyúlt végül a szerkentyűért, meg akarta köszönni, de fia inkább zsebre vágta ajánlata tárgyát. Felvihogott, s kiugrott a kocsiból.

I thought you've grown up, my son... – jegyezte meg félhangosan. A tükörben látta, fiatalasszony és gyermeke a hátsó ülésről őket figyelték. Thomasnak nem volt türelme kivárni a teljes nyílásszöveget, bepré-selte magát a kapurésen. Nem szükséglet hajtotta pedig; odabent lecövekel, terpeszállásban csipőre tette kezét, és ott-honosan szemlélődött, mint ki hosszas távollét után veszi birtokba tulajdonát, bár nemcsak: apja parkolási manőverezését – holott épp ő állt útjában – indulattal kommentálta:

– Mit rángatózol?! Ne kapkodj, *man*! Túl mélyeket tekercsz, *you understand*?!

Elaine a műtermében annyira belefeledkezett a zománcolásba, hogy csak jóval két óra után kapott észbe.

– *Oh, my God!* Richaaard! – jajdult fel.

Kötényesen, festékesen rohant ébresztetni a férjét.

– Még hogy *expresso*! Elkéstél! Ha azonnal indulsz, akkor sem érsz oda időre – kiabálta az udvarról. Szerencsére hűlt helyét találta. Tárva-nyitva minden A konyhaablakból, a tuják fölött messzire ellátott: a domínium főkapuját sem zárta be maga után a távozó. Az asszony értette a mulasztás okát, mégis dühös lett: bárki bejöhetett volna! A gyakori betörések miatt kameráztattak, kisebb vagyonba kerül a távfelügyelet havi díja!

Körbeszaladt a földszinti helyiségekben.

– Van itt valaki? Van itt valaki? – kérdegette fennhangon. Válaszra természetesen nem várt; előrángatta kötényzsebéből a mobiltelefonját, és gyorstárcsázott. Richard készüléke az irodában csengett ki. – Passz!... – sóhajtotta beharapva az ajkát. A faliórára pillantott: – Elképzelhető, hogy mégis idejében odaért... Csak rosszul ne lett volna... – suttogta megadóan.

Visszaballagott a műtermébe – valahányszor várakoznia kellett, munkával csapta agyon az időt.

Amint meghallotta az egyezményes dúdászót, hagyott csapot-papot, szaladt az érkezők elébe.

– *Ouh! God save! Richard! All of you! Most welcome! Here you are!* – kiáltozta.

Kezét beletörölte munkakötényébe, és gyorsan ledobta a pázsitot keretező, törpe díszkerítésre. Futólag megölelte a fiát, köszöntötte a fiatalasszonyt. Elárasztotta mindkettőjüket kérdésekkel, jól utaztak-e, fáradtak-e, éhesek-e, de sietségen érződött, nem rájuk, hanem a kis jövővényre koncentrált. Le is guggolt hozzá.

– Mekkora nőttél – mondta neki mosolyogva, miközben az anyára nézett, fordítja-e. – Meleged van, *darling* – állapította meg. „Milyen elnyűzött... Sze-

tése előtt visszamegy a konyhába. Az élet-funkciói romlottak, kiszáradt. A mosogató csapjából felbuggyanó zavaros vizet egy koszos, *A Legjobb Apának* felíratú bögréből issza meg. Előveszi a zseblámpát. Az erős fénykört követve felmegy az emeletre vezető lépcsőn. Egy szűk folyósóra ér, kétoldalt egy-egy zárt, a végén pedig egy nyitott ajtóval. A fejszével megütögeti a falat, hátha a zajra megindul valami a sötétből. Kivár, semmi nesz. Idegei megfeszülnek, a gyomra összerándul. Egy pillanat múlva berohan a szobába. Körbepásztázza a fénnel a falat, a tapétán karmolásnyomok. Koszlott matrac a padlón, plüssmackó rajta, ezen kívül még egy komód a teljes berendezés. Bezárja maga mögött az ajtót, a félfán vonalak, mellettük a jelzés, *Sam 3 éves, Sam 4 éves, Sam 5 éves, Sam 6, 7 és 8 éves*, ez az utolsó. A komód fiókaiban gyerekruhák, a

zoknik között egy fényképet talál. Egy mosolygó kisfiú a szüleivel a medencében, nyári kert a háttérben, valaki a grill fölött húsokat forgat, a nagypapa lehet, és a nagyilátte a képet. Elképzeli, hogy mi történhetett velük ezután. Sam valószínűleg nem menekült meg. Talán még megélte a kilencet. Hirtelen valami zörgést hall odakint-ról, kimegy a szobából, majd a lépcső felénél megáll, fülel. A hangok a bejáratú ajtó felől jönnek. Itt vannak, próbálnak bejutni, villan át az agyán, miközben visszaharaz az emeletre, hogy ellenőrizze a két kihagyott ajtót. A másik szoba teljesen üres, leszámítva egy hátrahagyott macska oszladozó tetemét. A baloldali ajtó pedig a fürdőszobába nyílik. Egy üveg arcszeszen fölül semmi más használhatót nem talál. Tudja, mit kell tennie. Lerozan a lépcsőn, látja, hogy mozog a barikád, nekifeszülnek az

ajtónak, ami néhol már felhasadt. A szeszt szétlocsolja a kanapén, majd begyűjtja. Ez majd lelassítja őket. A tűz gyorsan továbbterjed, a bejárat lángokban áll és égnek a megmaradt függönyök a nappaliban. Visszahúzódik a lépcsőre, a szíve a torkában dobog, zúg a füle. Egyre dühösebbek, betörrik az ajtót, néhányukat megállítja a tűz, de rengetegen vannak. Támadói hörögve roantanak rá. Kettőt az új fejszével intéz el, egy harmadikat visszarúg a lángok közé. Ismét hárman támadnak, egyre feljebb hátrál, a füsttől romlik a látása. Valaki megérinti a tarkóját. Gyere ebédelni, mondja az anyja mögötte. Ő meg csak hadonászik a fejszével, hasztalan. Lábon harapják, lerántják a lépcsőn, az életét jelző csík fokozatosan pirosba vált a monitor sarkában, szétmarcangolják, game over. Jaj, anya, most miattad meghaltam!

KALI ÁGNES

ne érj hozzám

az életnek nincs formája
új tájakat építek magamba
legyen hova elmenekülni
a hangos visszhang elől

most kell megtanulnom
átrendezni
berendezni születéssel
elővenni és megtisztítani
a magányt
polc mögé a bizonytalanságot
és polcra tenni az összes bántalmazást
nyugalommal vetni meg az ágyat
porázra kötni végleg a zuhanást
szélnek ereszteti ezt a 71es évjáratú
régóta idegen apát

hallgat, az idő folyton mássá rendezi
az arcát
torkomon nyomom le elképzelt szavait
– az összes visszajön a számon

nem a szerelemtől

egyszer részegen el akartam mondani,
és te rávágtad, hogy tudom.
nem a szerelemtől akartam beszélni.
hét tonna úr alá nem lát le az ember.

egyszer részegen el akartam mondani,
milyen a kislány egy idegen szemébe zárva,

sárga fogsorban viszontlátni őt,
összevarrt szájjal lihegni.
megbánni a legelején,
és végigcsinálni lelkiismeretlenül.

nem a szerelemtől akartam beszélni,
hanem a félelemtől. a kislányról,
ahogy apja nyakában ül és ordítja,
nő vagyok. esti meséről álmodik,
kakaóról és negyvenkettes sibaakancsról.

amióta el akartam mondani, és te rávágtad,
hogy tudom, kerülöm a hideg városokat.
félek, hogy elárul az aszfalt.

möbius

vastag szíjakkal az emberek
minden irányból földhöz szorítják a szarvast
négykézláb rángatják agancsát
ahányszor kitépik visszazúzó
ahányszor visszazúzó kitépik
a szarvas hallgat
a csont recseg
ahányszor elengedlek

Nora Luca

huszonhét tányér széttörött, fölötled hold,
folytatnod kell, ahol abbahagytad.
hangod remegés, csengőkoporsó, énekelj,
a magányod még nem naftalinszagú,
forogj, fehér fogad világít a nap helyett,
egyszemélyes haláltánc vagy az élők
karneválján.

mindegy

a szünetek jók, lezárni ezt-azt,
megbocsájtani,
kianalizálni a mániáidat,
ígéreteket tenni: hogy többet ilyet sosem,
hogy ezentúl másképp lesz.

két Lolita és négy Antigoné,
tetovált arcú nők, miközben gyereket
temetnek,
ilyesmik jutnak eszembe most róla.
rájátszások és olcsó közhelyek.

ha nincs baj, csinálnod kell egyet.
kinézni a kocsmában, hajnalig beszélni,
szétszíri az ölelést, ma sem találtad meg,
mától csak még jobban hiányzik.
a nemlétező úr a legnagyobb fekete lyuk,
nem szív be, már rég vége lenne,
nem enged el, már rég vége lenne.

befejezetlen utak, végtelen vasútállomások,
instant kávé, utolsó lejes cigik idegenektől,
a vonatok mindig késnek,
mindig túl hamar vagyok valahol.
jók ezek a rögök, hogy még meg tudnak
akadni,

hogy tudok veszteni.
azt akarom, hogy higgye el,
nekem már tényleg mindegy.

kacagásába remegett a föld, ahogy elindult,
hátról figyelt, várt, hogy szárnyra váltson,
azt tudta, hogy a játszmáért érdemes,
azt nem, hogy a játszma mindig vérre megy.

Majláth Ákos 1996-ban született Nyíregyházán. Jelenleg a budapesti ELTE pszichológia szakos hallgatója. Kedvenc állatai a teknősök.

Robert G. Elekes Brassóban született 1985-ben. A szebeni Lucian Blaga egyetemen doktorált romániai német irodalomból. A brassói Transilvania Egyetemen és a marosvásárhelyi Sapientia Egyetemen tanít irodalmat és műfordítást. Első köte-

te 2015-ben jelent meg *aici îmi iau dinții-n spinare și adio* címmel a Tractus Arte kiadónál. Számos díj kitüntetettje, a *Dactăr Nicu's Skyzoid Poets* irodalmi kör alapítója és vezetője.

Nyíri Katalin 1986-ban született, jelenleg Erden lakik. 2015 óta publikál, novelláit közölte többek között a *Műút*, valamint az *Irodalmi Jelen*, melynek 2015-ös novellapályázatán különdíjat nyert.

Barcsai László 1988-ban született Miskolcon, jelenleg is ott él, kulturális és irodalmi szervezőként dolgozik. 2008 óta publikál, az Orka Csoport és a Slam Poetry Miskolc alapítója.

Kali Ágnes 1996-ban született Sepsiszentgyörgyön. Jelenleg szabadúszó dramaturgként dolgozik, Kolozsváron él.

NYÍRI KATALIN

A buszon

Aznap szállt buszra először, mióta megkapta a hallókészüléket. Kiengedte a haját, hogy eltakarja, de folyton a füléhez nyúlt, nem tudta megszokni, úgy érezte, mindenki azt nézi a megállóban. Zavarta a figyelem, gyerekesnek látta magát a lapos talpú cipőben és a piros rakott szoknyában, amit anyja kikészített. Most még felvette, egy hónap, és szeptember, akkor úgyis elmegy. Egyetemista lesz, felnőtt, aki maga dönt arról, mit visel, csak a tömegközlekedést kell megszoknia addig, hogy be tudjon járni.

Napok óta erre az útra készült, de ahogy ott állt, és gyűltek az emberek, elbizonytalanodott. A beszélgetések, a rengeteg információ, amiről eddig sosem értesült, vagy csak tompán érzékelt, most tiszta lett, hallható, és befogadhatatlan mennyiségű.

Távolabb ment a megállótól, oda, ahol ketten csendben szívták a cigarettát. A füst megállt a forró levegőben, majd lassan kibomlott, követte a szemével. Az autók zúgása, a város zaja monoton volt, megszokható, a beszéd tűnt kiszámíthatatlannak.

Amikor a busz már látszott a kanyarban, izzadni kezdett a tenyere. Azzal nyugtatta magát, hogy hamar vége az útnak, igazán semmiség. A végállomáson száll majd le, egy csendes utcán hazasétál. Elővette a bérletét, anyja már egy hete megvette, hogy ne a vezetőnél kelljen jegyet váltania, mert ő nem beszélt, nem szeretette hallani a hangját, tudta, hogy furcsa.

Mindenki tülekedni kezdett, ő óvatosan mozgott, utolsóként szállt fel. Csak állóhely maradt, az üléssorok közti kapaszkodót szorongatta. Mellette két fiatal lány vihogott, az egyiknek ki volt szíva a nyaka, a sofőr rádiót hallgatott. Hiába nyitották ki az ablakokat, nem járt a levegő, a rövidnadrágos combok ráizzadtak a barna műbőr ülésekre, cuppogó hangot adtak minden mozdulatnál.

Két megálló után megtelt a sor, a kanyarban megdőlt a busz, a mögötte álló férfi hozzásimult, a mellkasa a hátához, a lányéka a csípőjéhez tapadt. Megbénult az idegen test közelségétől, a tenyere szétnyílt, a bérlete a padlóra esett. Érezte a férfi verejtékét, az átázott ingét, hogy a száján vette a levegőt, a lehelete a vállá bőrére csiklandozta. Lehunyta szemmel várta, hogy kiérjenek a kanyarból, hogy eltávolodjon, de a test nem mozdult, mintha még mindig hatott volna rá az erő, ami össze-

Menedek 2

tartotta őket. Előrébb akart lépni, de nem volt hely, csak toporgott. Akkor a férfi ujjai a nyakához értek, finoman, könnyeden, akár egy véletlen gesztus. Egyetlen pillanat volt, a szeme sarkából látta a suhanó kezét, a piszkot a köröm alatt, aztán el is tűnt, de az ő bőre lángolt az érintés helyén.

Hátra fordult, a vállá felett a férfira nézett, az szorosan mögötte állt, pillátlan halszemével kibámult az ablakon, mintha nem történe semmi egyetlen. Mondani kell valamit, gondolta a lány, muszáj, ha nehéz is, szeptembertől magam leszek, meg kell szokni ezt is.

– Menjen innen – suttozta. A hangja halk volt, az artikuláció nehézkes, a szavak azonnal elvesztek a motor zajában. A férfi nem mozdult, hogy nem hallotta vagy nem érdekelte, nem tudta leolvasni az arcáról. Azonnal megbánta, hogy megszólalt, nevelésnek érezte magát. Visszafordult, az orrában érezte a másik test egyedi illatát, mart, mintha savat szagolt volna.

A buszmegállókat összekötő út megnyúlt, a távolság végtelennek tűnt. Minden hang fájdalmasan hasított a fejébe, jó lett volna a csendet burokként maga köré vonni. Kizárta a zajokat, néma lett minden, eltűnt a férfi, eltűnt a busz. Az előtte ülő nőt nézte, az ősz lenövését a haja tövén, erre kell koncentrálnia, be kellene már festeni, nem figyelhet másra, különben nem bírja ki.

A busz hirtelen fékezett, a férfi megtántorodott, a kontaktus megszakadt. Újra hallott mindent, a burok lehámlott róla. Az ajtók kinyíltak, a tömeg oszlani kezdett, most ő tülekedett, le kellett jutni onnan. Az előtte álló sarkára taposott, az mondott valamit, nem értette, bár látná a száját, hogy leolvassa, de meg sem fordult.

Amint leszállt, megérezte a szelet a hátán, hideg volt, tudta, hogy a férfi verejtékét beitta a ruhája, undorodott tőle, le akarta venni a ruhát, lekaparni a bőrét is.

Nem ment el a végállomásig, itt nem volt csendes mellékutca, itt zaj volt, forgalom. A táblákat figyelte, hogyan jut haza, sietni kell, anyja nem tudhatja meg, nem engedné többet buszra, nemhogy egyetemre járni. Akkor hallotta, hogy valaki kiabál.

– Elhagytad a bérleted!

Megfordult, a kiszívott nyakú lány állt a megállóban, a tokot lobogtatta. Képtelen volt visszamenni, lehetetlen, a busz még bent állt, a férfi rajta.

– A bérleted, hallod? – szólt újra a lány. – Süket vagy?

Kifutott a vér az arcából. A füléhez nyúlt, megérintette a hallókészüléket, majd lassan leengedte a karját.

– Nem az enyém – mondta.

Nem várt válaszra, hazaindult. Hosszú az út gyalog, jó, hogy anyja a lapos talpú cipőt készítette ki.

BARCSAI LÁSZLÓ

Fogak

A ház teljesen elhagyatottnak tűnik, ám óvatosnak kell lennie. Tudta, hogy bármelyik szobában szembekerülhet a végzetével. Nem hibázhat. Ilyen közel a célhoz már nem hibázhat.

A konyha padlóján kirángatott fiókok, leszagott szekrényajtók között evőeszkö-

zök, poharak és tányérok szilánkjai hevernek. Semmi élelem. Számtalan fosztogató járhatott itt előtte. A nappali szintén felforgatva. A kanapé felhasított szövetén száraz vérfoltok. Égett könyvek a kandallóban, mellette egy félig szétvert szekrény, benne egy fejsze. Jobb, mint az övé. Ahhoz, hogy magával vihesse, a súlykiegyenlítés miatt, el kell dobnia a sajátját. Sajnálja a jó szolgálatot tett régi szerszámot, de az új egy élesebb hasítófejsze, jóval praktikusabb kialakítással, ami görcsös rönkök darabolásánál jól jöhet. Nem beszélve arról, ha az ember a

felé csattogó fogak gazdájával akar elbánni. Miután ellenőrizte a nappalit, a kanapét a bejárati ajtóhoz tolja, a rögtönzött barikádot két fotóval erősíti meg. Az ablakok bedeszkázva, odakint sötétedik. Szerencsét próbál a lámpakapcsolóval, de hiába. Az elején még talált olyan menedékeket, ahol működött a villany. Elektromosságra már csak a napelemes épületeknél volt némi remény. A fény melleleg másokat is oda csalogathat. Két gyertya és egy zseblámpa, ennyi, amit használhatott. Tűzet is rakhatna a kandallóban, de túl kockázatos. Az emelet felderí-

ROBERT G. ELEKES

roxfort

hogwarts

várom, hogy a diákjaim lefordítsanak
egy bodiu-verset németre,
azt, amelyikben
a szebeni a vonattal,
ahol valamivel forróbb volt,
áthalad,
és nem száll le
brassóban.
és annyira idegennek és
elveszettnek és magányosnak érzi magát.
nézem a buborékokat az ásványvizemben,
ahogy találomra öngyilkosok lesznek,
felengedve magukat a felszínre.
talán most egy éve,
hajnali 5-kor az északi pályaudvaron,
miután a barátnőm kirakott a lakásból nyakamon az éjszakával,
láttam egy hajléktalant, aki
harry potter akart lenni.
nagy lendületet vett, és futva nekirontott arccal egy acéloszlopnak
a 9. és 10. vágány között,
és eszeveszetten üvöltötte, hogy
avada kedavra.
néhány hete enikő,
egy volt munkatársnőnk,
az enyém meg a bodiué,
aki évekkal ezelőtt meghalt rákban,
küldött facebookon egy candy crush meghívót.
ma,
miután kijavítottam a fordításokat,
miután elvettem az ételjegyeket,
miután felültem hazafele a 28-asra
és jól kapaszkodtam, hogy ne érjek hozzá senkihez,
miután vettem egy halkonzervet a profiban,
miután megnéztem
az utolsó részt a walking dead-ből,
akkor el is fogom fogadni.

resica mon amour

reșita mon amour

egy padon ültem ma resicában
és írtam ott egy verset a napon, semmi több,
és esküszöm, hogy minden járókelő úgy bámult
rá, mintha bűnöző lennék,
csúnyábban, mint egy esetleges szekusra,
aki feljegyez minden frissen megjelent cisztát a bőrükön,
csúnyábban, mint egy hajléktalanra,
akinek az égre mutató
gyűszűjére
száradt a tegnapi szar,
csúnyábban, mint egy pedofilra,
aki egy gyerek fenekét bámulja,
egyszerű emberek,
szép emberek,
jobban félnek
az írástól, mint
az istentől.
és ők tudják, amit tudnak,
mert a bőr ballonkabátaik alatt
a szavaik
egy szál faszban vannak
és gépfegyvereket rejtgetnek.

első ház

prima casă

ez a város tele van
lakásokkal, amik
már nem kellene az embereknek.

a bertalan negyedben
valahol félúton,
a családtalanok és a lidl között
anya egy kezével a fejét tartja,
a másikban a távirányító
és messzire kapcsolgat magától.
a nővérem a vécébe csepeg,
egyfajta she-jesus,
vérré változtatja a vizet, miközben
tekintete megöregedik a profilképén.
a konyhában a leves megeszi a nagy
agyát, beleit, a rákját,
miközben a holnapra gondol.
nagyapa is reszket az ágyban,
az orrából kipiszkal
egy-egy neuront,
kis golyókat csinál
és próbálja bekosarazni őket
a macska fülébe,
ami ott dorombol a hideg, meztelen
és ijesztően fehér lábainál.
közöttük nincsen üres tér,
még egy lélegzetpenge se férne be.
még apám szelleme is
valami fekete, az ebédő
ablakának lapulva, préselődve
figyel engem,
ahogy elhaladok a blokk előtt
és a lidl felé
haladok, a családtalanok felé –
már én sem tudom.

gendertanulmány

studiu de gen

feloldódom a kádban, mint egy
pezsgőtabletta.
legalábbis így látom magam,
miután fingottam egyet
a víz alatt, ami most
kisebb-nagyobb bűzbuborékokkal
száll a felszínre. a fürdő ködös levegője
kezdi átvenni a szagom, és arra
gondolok, hogy mindenki sötétje bűzlik, hogy vicces,
hogy naponta mossuk, parfümözzük, krémezzük
a felszínt, miközben
mélységeinkben
elkerülhetetlenül bűzlik
a rothadás, a halál. mégis
befogom az orrom és belemerülök
a vízbe a gondolattal együtt,
abban a reményben, hogy odalent csend lesz.
de odalent tele van hangokkal,
és a kád lesz a kagyló,
amiben hallok alattad
az egész blokk tengernyi szenvedését.
itt sem jobb,
kidugom a fejem a vízből, lassan és kimerően,
mint martin sheen az apocalypse now végén.
iszom egy korty
sört és nem gondolok semmire, miközben
játszom egy kicsit a farkammal és
az agyamba ül Iustin Panța,
pontosabban az a vers, hogy csak
a hullám vetkőztet gyöngédebben, mint te,
és kezdem tudatosítani, hogy magammal
játszom. a víz fölé emelem a félmerev
farkam és az az érzésem, hogy úgy néz ki,
mint egy gomba vagy mint egy öregember nemi szerve, talán
a nagyapámé. majd kézbe fogom és
lábaik közé gyűröm. különösen elégedettnek
érezem magam, hogy most, ott lent
úgy nézek ki, mint egy nő, miközben érzem
ahogy a farkam lüktetésről
lüktetésre duzzad,
és arra gondolok, vajon
melyik exemre hasonlítok
ott
lent.

ANDRÉ FERENC fordításai

HELILON 420

54

– szerkeszti Horváth Előd Benjámin

MAJLÁTH ÁKOS

Tejfog

Az én Apukám nagyon messze dolgozik. Külföldön, ezt így mondják. Ez a külföld Németországot jelenti, ahol az emberek németül beszélnek. Apa nem tud németül.

Azt mondta, az építkezéseken úgy mutogatják el neki, mi a feladata, mintha egy társasjátékot játszanának vele. Apa sosem volt jó a társasjátékokban. Egyszer azt mondták, vagyis mutogatták neki, hogy két nap alatt hordja el a téglákat egyik helyről a másikra. Másnap reggel derült ki, hogy nem két napot mutogattak, hanem két órát. Ezen Lilivel jót nevettünk. A kanapén ültünk, Apa Anyára nézett, elvörösödött, majd lassan ő is nevetett velünk. Anya nem nevetett, csak szavak nélkül bámult Apára, és köhögött. Anya gyakran köhécselt így, nem volt ebben semmi különös, olyan ez, mint hogy valaki piszkálja az orrát vagy tördeli az ujjait.

Sok dolog változott, miután apa elment. Sok apró, de azért észrevehető dolog. Ott voltak például az innivalók. Minden iskol nap reggelén Anya teát főzött nekem a tizóráimhoz. Egy kopott kólás üvegbe öntötte a forró lötytyöt, aminek a címkéje szinte teljesen fehérre kopott, csak az alakján és a kupakján látszott, hogy mi volt benne annak idején. Amióta Apa elment, Anya tea főzés helyett egy üveg kólát vett reggelente. Az elsőnek nagyon örültem, miután kiürült, gondosan el is mostam a műanyag palackot, hogy holnap már egy új üvegben vigyek majd teát, amin tisztán látszik a felirat. Másnap reggel Anya megint hozott egy üveg kólát. Annak is nagyon örültem, vigyáztam rá, délután elmostam, és boldogan gondoltam, ha két üvegem van, az sokkal tartósabb lesz, mintha folyton egyet kellen mosni-tölteni. A harmadik kóla palackját már kidobtam a kukába. Addig azt gondoltam, a kólának megunhatatlan íze van, de gyorsan rájöttem, nem lehet megunhatatlan az, amivel az ember nap-nap után találkozik. Hiányolni kezdtem a teám. Én sem tudom, miért, hiszen hiába főzött Anya más és más ízeket, mentásat, citromosat vagy erdei gyümölcsöset, végül úgyis annyi cukrot rakott bele, hogy nem lehetett megkülönböztetni egyiket a másiktól.

A kóla mellé gyakrabban kaptunk ruhákat is, ugyanolyan melegítőket, mint amiket eddig hordtunk, csak most márkásakat. A márkás ruha azt jelenti, hogy van rajta

egy felirat, ami sokat ér. Ennek Lili jobban örült, mint én. Ilyen ruhákat hordott például Vince, a helyi orvos fia. Ha valaki kívülről nézett ránk és a ruháinkra, azt gondolhatta, ugyanolyanok vagyunk, mint Ő. Ez persze nem volt így. Belülről ugyanolyanok voltunk, mint akik felirat nélküli ruhákban jártak és teát hoztak a tizóráikhoz.

A legjobb dolog a változások közül mégis az volt, hogy sokkal több pénzt kaptam a kihullott tejfogaimért cserébe. Nem is aprópénzt, hanem valódi papírpénzt. Mivel tudtam, a kóla meg a mindenféle üdítő rossz hatással van a fogakra, szinte biztos voltam benne, hogy rövid időn belül meggazdagszom. Azt terveztem, összegyűjtött tejfogpénzből elintézem, hogy Apa ismét otthon maradhasson.

Mert megmondom őszintén, nekem nem volt kellemes ez a külföld. Én nem vagyok túl jó matekból, de könnyen kiszámoltam, hogy Apa hétszer-nyolcszor annyit van Németországban, mint otthon. Zsolti, a padtársam azt mondta erre, hogy Apának akkor Németország az otthona, mert ott több időt tölt el. Ezen eléggé elszomorodtam, de aztán rájöttem, hogy Zsolti elég hülye, és ezt meg is mondtam neki. Mert az embernek nem az az otthona, ahol a legtöbb idejét tölti, hanem ahol a legjobban érzi magát. Persze Zsolti ezt nem érthette, neki könnyű volt, a szülei itt dolgoztak a faluban közmunkán.

Azt, hogy a húgom, Lili mennyit értett meg ebből a helyzetből, nem lehetett tudni. Ő még csak kiscsoportba járt, és Anya szerint nem sokat fogott fel a világból. Eleinte gyakran elfeledkezett magáról, és mint egy kismacska, akit elszakítottak az anyjától, úgy járkált zavarodottan a házban, szipogott, néha el is sírta magát, majd látványos szomorúsággal elnyúlt a játékaik között. Irigyeltem tőle ezt a látványos szomorúságot, irigyeltem, hogy ő még sírhat anélkül, hogy valaki kigúnyolná.

Ha Apa hazaért, mindig megjegyezte, hogy nőhet Lili ilyen gyorsan, egyik napról a másikra. Mi bambán bólogtunk, mert tudtuk, Lili nem nő gyorsan, főleg nem egyik napról a másikra. Ez volt az egyik első jele annak, hogy az a család, akiket Apa ismert, és az, akik a hétköznapiakban voltunk, egyre kevésbé hasonlított egymásra.

Minden nap telefonáltunk, de ahogyan egy kis csinos táskába sem lehet beleszuszkolni egy osztálykirándulásra elegendő holmit, úgy négy-öt perc telefonhívásban sem lehetett elmondani mindent, amit el kellen. A jó jegyek, az oklevelek, meg az, hogy minden rendben, általában belefértek a beszélgetésbe, de az, hogy már megint mit csi-

nált a szomszéd Feri bácsi, vagy hogy Lilit milyen furcsa rémálmok gyötrik, már nem.

Lassan tanultuk meg, hogyan kell megfelelő módon bepakolni egy ilyen kis táskányi beszélgetésbe. Eleinte egymás szavába vágunk, rendetlenül kiabáltuk bele a telefonba, hogy már megint mi történt, és azt, mennyire hiányzik, hogy mennyi mindenről maradt le. Ebből Apa alig értett meg valamit. Aztán összeszedetten beszélünk, mindenki átgondolta, mit akar mondani. Ebből az lett, hogy arról beszélünk, amitől féltünk, vagy ami fájt, és minden más fölösleges dolgot pedig elhagytunk. Aztán hallottuk Apa zavarodott válaszait a problémákra, ahogyan keresi a megfelelő szavakat, egyszerre dadogni kezdett, és éreztük, nem bírja el az ilyen súlyokkal megpakolt beszélgetéseket. Végül csak könnyed dolgokról beszélünk, ismétlődő szép mondatokat mondtunk, egyiket a másik után, míg végül minden beszélgetésünk olyan seszínűvé vált, mint egy ezerszer kimosott póló. Ehhez nehezen és csendben szoktunk hozzá, mint akiknek nyaraláson kényelmetlen ágyak jutottak.

Rejtekhely

Anya egyre gyakrabban köhögött, Lilit pedig egy városi nénihez kezdte járattatni az álmai miatt. Esténként, ha tévét néztünk, odapillantottam Apa helyére a kanapén, majd elképzeltem, ahogy vörös arccal újra meg újra elmeséli a téglás történetét, amíg egyszerre el nem kezdünk nevetni. Ha távol volt, a kanapén senki nem ült le a helyére, és nem tudott annyi idő eltelni, hogy ne tángjon ott valami szokatlan üresség. Pont úgy, mint az ínyemen a tejfogak után, amik sajnos, kóla ide vagy oda, nem hullanak elég gyorsan.

amit az északi szelek magukkal hoznak? Ennyi lenne minden? Mennyire összetöpdett itt minden, milyen közel került minden mindenhez! Az anyag egy kukacos aszaltszilva. Milyen sápadt fasz vagyok, hogy ilyenek eszembe jutnak, még a végén megtanulom a fizikát is.

Ilyen gondolatai támadtak, ahogy feloldódott a hír lekvárjában, cukrozva a pillanatot, és nyújtva, elodázva, ahogy csak a Mennysországból lehetséges. Nem hiszem, hogy van még valaki, aki ilyen drabál módra szívja a cigarettát. National, nem Mărășești. A vadabb, a hasogatóbb, olyan, mint én. Nem a leveléből, hanem a szárából, a szíjasabb, olcsóbb részből csinált az Úristen, ez vagyok, egy mazsola. És vállalom, bazeg. Itthon vagyok végre, kipakolhatom a kartondobozokat. Bekiabál a teraszajtón, kihozod a sonkát, a füstöltet? Megken két szelet káposztáskenyeret, végigfekteti rajta a sonkaszeleteket, és eszi. Harapja, rágja, tolja hátrafelé a nyelvével, aztán nyel, húzza be magába csúsztatva. Élni akar újra, enni kell. Még egy angyalnak is kell enni, ilyen ez. Hiába mondják egyesek, hogy az angyalok így meg úgy, és szentek ez meg az, grundolt falakra aggatva a valóság kicsit másabb. Közönségesebb, bőfögi fel, mint a disznó a Serrano sonkához képest, vagyis viszonyítva. Az angyal ilyen, gondolkodó, husika, mint Rodica néni kettővel alatta, meg kicsit töltöttkáposztásabb szagú, mint azok az új lakások, a milli-omosoké. Azokat már építéskor szigetelték, nem mint a miénket, az uniós programmal, és még így is kellett menjen az adminisztrátor a polgármesterhez kétszer, mindkét alkalommal bőrönddel. Na mindegy, a lényeg, hogy ez van, az angyalok barlangja, lakása, vagy mi a fene, az ugyanúgy blokkban van, mint a csőröké. Bár mi ezt itt errefelé nem mondjuk, merthogy csak megvan a tisztelet az idősek és szegények felé, nem úgy, mint a nagyvárosokban, a dzsungelben, ahol mindenki csak magának él, egyedül. Ilyen ez a mai világ, angyalok ide vagy oda, egyedül élnek, nincs családjuk, ne menjünk most részletekbe biológiai értelemben. Hogy lesz így szaporulat, hogy lesz így megmaradás? Kurva jó ez a sonka. Itt jó a kenyér is, és a tej is igazi tej, nem olyan vékonyított víz ízű hülyeség. Az mire jó, kérde gyakran, mire? Még a forrásvíz is jobb annál, pedig a tejszüksége van az emberi az szervezetnek, és itt elsősorban a tehénre gondol, mert egyetért mindenki, a tehéntej olyan az embernek, mint az anyatej, mármint az emberi anyatej az embergyereknek. Na, a tehén az nem ló, nem kecske, vagy szőja, kókusz, mittomén milyen modern baromságok, amik azzal jönnek, hogy váltásák ki a tehéntejet, hát milyen hülyeség ez már megint. Jó biza ez a sonka, mert ha az ember otthon van, márpedig ő kipakolt a kartondobozokból, tehát nehogy már ne lenne otthon, akkor jókat lehet enni, és egyszerű dolgokból, nem olyan fizsim-faszom műanyagos izékből, hanem igazi húsokból, zsírokból, belsőségekből, meg persze a kenyér és a tej. Na ezért is mondja, hogy otthon van, dobáld csak nyugodtan be a szekrénybe a dolgokat,

innen már nem megyünk sehova. Dehát albérlésben lakunk Mircea, nem akarom életem végéig ezt csinálni, nem ezért güröltünk ennyit. De erre nem mond semmit, mert nem akar olyan beszédbe keveredni, aminek nincs meg a helye és az ideje, most enni kell, és aztán indulni, amíg azok a ködök, amelyek lassan leereszkednek a szürkületben, erre nem lopóznak, mert ennek a zöld Škodának nincs ködlámpája, mert hiába hülyeség, és fölösleges extra, de a múltkor az mentette meg az életét, becsszó, egy szarvast ütött el szinte. Vagy valami olyan nagy, barna micsodát, végül is nem az a lényeg, hogy fixen lássa az ember a sötétben, hanem hogy meglássa a körvonalaikat, és ezt egy sima lámpa nem tudta volna, sőt, még egy adaptív xenonos sem, hiába forog, meg mozog, hanem csak a ködlámpa, és ennek a Škodának nincs, mert nem kérte a kliens, de ha belengondolunk, akkor errefelé elég hasznos, mert olyan is van, hogy egy héten keresztül nem látsz el a másik blokkig, és hiába szárnyak, meg testtelen valóság, hiába xenon, vagy glória, itt csak a ködlámpa segít. Ma este pedig sietni kell, el kell hozza a Kombináltól a Škodát, és kivigye a kliensnek, mert megígérte, és ő nem olyan mint az összes többi máker, ő nem akkor kezdte, amikor mindenki. Neki akkor volt fekete BMW-je, amikor másoknak még az Oltcittól is leszakadt a pofája. Csak annyit kell mondjal, hogy Kálmán Mircea, és mindenki tudja, hogy miről beszélünk. Na, majd összeszedem a flakonokat, amikor hazajöttem, és az asszony nézi, csak nézi, ahogy belekap kopott szárnyaiba a huzat, amikor kilebben a lépcsőházba, és hosszú idő után újra azt érzi, hogy visszatért súlytalan testébe az élet. Akinek étvágya van, az nem lehet beteg, se belső szempontjából, a külső miatt meg pláne.

Angyalom, így hívta a felesége, Babi néni, már túl sok neked ez, le kellene tenni ezt a sok mindent, foglalkozz az unokáiddal és fogd be a szád, ne szólj bele mindenbe. Babi nénnel nem volt ajánlatos vitatkozni. Ha jó volt a kedve, isteni csülköt főzött tormával. Utoljára az iszlói szanatóriumban ettem ilyet, mielőtt találkoztam volna Mirceával, csak ott paradicsomszosszal és ecetes hagymával. Ha látta valaki Babi nénit a két rafiaszatyorral a kezében, azt gondolhatta volna, hogy itt öregedett meg a betonrengetegben. Ez részben igaz is volt, állítólag a Dacia piac környékén lakott, akkor ismerte meg Mircea, amikor rendszeresen tubifexet halászott a majdnem kiszáradt patakmeder dögszagú vizéből. Babi az ablakból nézte. Megszokott látvány volt ez, a lelkes akvaristák gyakran jártak arrafelé, ott voltak legjobb helyek nyüveket gyűjteni. Arról, hogy merre jártak, miután legyőztük az isteneket, nem beszéltek még. Én pedig nem éreztem elérkezettnek a pillanatot, hogy szóba hozzam a közelmúltat. De ki tudhatná, mennyi telt el azóta? Bizonyára nincs óra, ami lemérhetné, mert minden egyéb fontosabb volt, mint az eltelt idő.

Van egy nagy víztározó a hegyekben, ahonnan ez a folyó ered. Állítólag nincs rajta semmiféle térképen, mert Ceaușescu nem akarta. Csóváljuk a fejünket, nem

hallottunk róla. Olyanról igen, hogy nincs és rajta van a térképen, de ilyenről nem, és nem is hinném, hogy ez lehetséges. Szóval van egy ilyen tó, néhány száz négyzetkilométer... Mindenki hangos röhögésben tör ki, bazeg, tudod mennyi száz négyzetkilométer? Mint Ákosfalva, és felfelé Körtvélyfája. És? Ez szerintetek sok, hogy elrejtve maradjon egy erdőben? Bazeg, nem az oroszoknál vagyunk, hogy akkor a erdők legyenek.

Ilyenkor feláll az asztaltól, és otthagy minden hülyét. Aztán máskor, ha végighallgatják, elmondja, hogy van az a tó, és annak a közepén van egy kis sziget. Nem is olyan kicsi, egy közepes falu van rajta, házakkal. Tudod, mi van rajta, hülyék vagytok, nem hiszitek el. Ott próbálták Sztálinék a biológiai fegyvereket. Volt ott minden, fekete himlő, anthrax, sárgaláz, minden, ami kell. Onnan hoztak földet az iszlói domboldalba. Tudod, ahová Döncit temettük.

(...)

Megváltozott a hely, nem nevezhetem többet Grundnak, nem lenne korrekt. Eltűntek a pucér nős képek a műhelyek faláról, az idő meggyengült, krémesebb lett és gyorsabban folyó, tökéletesebbnek tűnő, tüszők nélküli. Habosabbra verve, kozmetikázott. Csak én maradtam ugyanott, mint amikor ráeszméltem, hogy megszűnt a hely, amit Grundnak nevezünk, annál is sokkal régebben, mint amikor megütöztünk az istenekkel. És amikor még nem is gondolkodtam, hogy létezik, nem vontam kérdőre, merthogy benne voltam. Azt hittem, elindultam valamerre, lettem valaki, eljutottam valahová, miközben semmi más nem történt, csak megszerettem a salátafőzeléket. Most nézem a fűzfat, a vadgesztenyék sorát, és magamat, ahogy felkapaszkodom az első vízszintesen nőtt ágra és a vakáció időtlenségében úszok. Semmi sem változott meg, minden ugyanaz maradt. Az elmozdulás csak az én elképzelésemben élt, miközben a lényege megmaradt: megrozsdázott a vas a beton mélyén.

Ma már mindent megérdemlek. A wellnesst, a legjobb borokat, a legjobb időt. Csak úgy, mert mindenki megérdemel mindent. Mindazok után már meg. Hiszen én vagyok az egyedüli túlélő, aki átment az idő sallangját a tökéletes időközön túlra. A teraszon túl egy káosz, a legjobb varratokkal, a sötét időtlenség ígéretével. Csak a játékosok ráncában lerakódó zsíros kosz ne lenne, ne lenne rajtunk a zsír. Hogy milyenek is vagyunk.

A Grund helyére épült plázanak egyik teraszán ülök egy kávé illatában. Costa Rica. Organikus, becsületes kereskedelem folytán csorgott ebbe a karsú csészébe. A remény ígérete van benne, a Paradicsom, hogy, bár úgy tűnhet, nincs még minden veszve. Itt vagyok, még mindig itt vagyok! Nem tűntem el, nem szüntem meg. Csak a Paradicsomba és a fociba vetett reményem maradt meg, a megváltás és a gólöröm ígérete. Ezekkel nem tudok mit kezdeni, nem tudom feloldani, elmorzsolni. Valahogy hozzámgyökereztek, belém.

Egy ilyen anyagot összegyűjteni – Kányádival szólva –, *behordani*, majd feldolgozni és az olvasó elé tárni, következetes és módszeres munkát s nem utolsósorban elhivatottságot igényel, illetve feltételez. Mondottam, Gazda József több mint negyven éve kezdett bele a magnetofonos gyűjtésbe, de a behordott szóbeli anyag feldolgozásához, megszerkesztéséhez, a töredékek egymáshoz illesztéséhez – ahogy írta első ilyen műfajú munkája előszavában – előpéldái nem voltak. Tulajdonképpen a szóbeli történelmet, az *oral history*-t kezdte el művelni akkor, a történettudománynak egy új kutatási módszerét és műfaját, az elbeszélte történelmet választotta.

Kiszolgáltatott

Ha pedig elhelyezést nyer a sok-sok mozaikkocka egy nagy felületen, egy egész társadalomról nyújthat képet az olvasó számára. Jelen esetben, amint mondtam, a Kárpát-medencei magyarság huszadik századközépi üldözéséről, illetve a világháború és a munkatáborok, valamint a kitelepítések körülményei között elszenvedett veszteségekről kapunk egy keresztmetszetet. „A könyv megszenvedett sorsú emberek vallomásaira épül – hangzik el az előszóban. – A pár száznyi, a poklok poklát megjárta ember jaját kiáltja világgá. A magyar holokausztot, mely közel félmillió emberáldozatot követelt, életeket, sorsokat tett tönkre, s megnyomorította egész nemzetünket.”

Megmutatja a könyv viszont azt is, hogy a szenvedést elviselő ember meg tud bocsájtani. Egyik szereplője, a kézdiszentléleki Ráduly Béla (1919–2008) vallomásából tűnik ki ez, aki hazatért a szovjet hadifogságból, magas kort ért meg, s meg is írta emlékeit (*Törhetetlen hittel*. Kézdivásárhely, Ambrózia Kiadó, 2005). Ő a következő vallomást tette a szerzőnek: „semmilyen néven nevezendő gyűlölet senki iránt nincs bennem – mondotta –. (...) Szeretettel kell közelíteni egymáshoz. Vigyázat, kemény beszéd! Ezt szinte lehetetlen megtenni. De ha Isten lakozik a szívünkben, és nem a bosszút forraló sátán, akkor meg tudjuk tenni. És meg kell tennünk annak érdekében, hogy békében és szeretetben éljünk egymás között.”

Akár a szerző végső üzenete is lehetne ez, aki önismeretünk elmélyítése végett valóban nagy utakat tett meg térben és időben.

Gazda József: A Golgota útján. Hét Krajcár Kiadó, Budapest, 2017.

IOAN MOLDOVAN

Primitív feljegyzések

(*Însemnări primitive*)

Többé nem írok már a gregorián naptár
peremére
kettőzódik a tél
kettőzódik a fény fejében a borostyánszínű fáról
szarvak hullanak
és az ünnep jeleként felharsan a kecskeüvöltés
Kilépek a fedélzetre, köszöngetek, hátamon viszem
az agyaggal rakott zsákok
fiatalságtól öregségig és vissza
Vajon az én kutyáim miért nem szabadulnak meg a szíjtól
miért nem indulnak
az apró és fekete csillag felé, a hatalmas, a hatalmas,
a félelemtől tébolyultan hullámozó
füvek fölé
Többé nem írok még csak az etruszk naptár
peremére sem kiszórom a hamut
a borostyánszínű fa alatt amely néha váratlanul
elhiszi rólam
hogyan élek

Madame De la Pubelle

Ma nem jött el a három grácia
ma tábornokok és ezredek jöttek hogy méléző
nyugdíjasokhoz illő
klubjukba fogadjanak
egy szép napon verseimet kell szavalnom nekik
a feleségeiknek unokahúgaiknak
ezzel foglalkozom most
ma nem szedtem gallyakat mert a fináncnál és a jegyzőnél
jártam
ma fekete golyóstollat vásároltam hittem
szépen ír majd de ördögét neki karcos akár az ág
amit felszedek amikor
sétáltatlak hogy te is megértsd hova tűnt belőlem a büszke hév
ma a fináncnál voltam és ismét a jegyzőig kellett elérni
ma nem is volt egy csepp időm se hiába élni

Memóriám iskolai füzetek sora

(*Memoria mea e un șir de caiete de uz școlar*)

Felébredt a Belső Grafomán és készíti
Titkos Terveit

Vízben ébredek és az elárasztott szobákban megpillantom a
hatalmas zöld kígyót amint villámgyorsan felbukkan egy lián mögöl
aztán lesben áll az ajtó mögött. Kinézek az ablakon és látom
a tomboló vihart: esők és havak zúgnak a hat hét méternél is magasabbra
emelkedő utcai áradat fölött. Ijedten lépek a folyosóra és
látom az Asszonyt amint interjút ad nyakáig érő vizekben úszva.
Vajon merre járnak a gyerekek?

KARÁCSONYI ZSOLT fordításai

Bábel tornya

Ioan Moldovan költő, író, esszéista 1951-ben született a Kolozs megyei Obozon. Az *Echinox* folyóirat körének meghatározó személyisége. Jelenleg a nagyváradi *Familia* folyóirat főszerkesztője, számos irodalmi díj kitüntetője. Tizenkét kötete jelent meg, jelenleg Nagyváradon él.

Az eljelentéktelenedés útján?

Milyen lehet egy olyan kis kávézóban ülni és hallgatózni egész nap, ahol minden asztalnál legalább egy színész ül, és ahol mindenütt olyan beszélgetések zajlanak, amelyek az emberek alapvető problémáit, a másikkal való viszonyát érintik? Ahol a kávézó félnyilvános környezete a részlegesen privát szféra megteremtése révén a megosztás és a megőrzés közötti feszültséget teszi a beszélgetések középonti elemévé? Hong Sang-Soo egyszerű, egy órát kevéssel meghaladó játékidejű, okos kis filmje ilyen helyzetet hoz létre: a dél-koreai rendezőtől megszokott módon régi ismerősök, rokonok, barátok, egykori élettársak keverednek egymás mellé, akik szavaik, hanghordozásuk, valamint nem mellékesen étel- és italfogyasztásuk gesztusain keresztül próbálnak kommunikálni egymással. A *Grass* egyszerre ragad magával mély emberismerete, érzékeny odafigyelése, valamint az ehhez használt filmes kifejezőeszközök kifinomult használata révén – észrevétlenül maradása ellenére is az idei Berlinálé legértékesebb gyöngyszeme volt.

Nagyjából olyan hirtelenséggel, a reptérről megérkezve estem be erre a vetítésre, ahogyan ez a cikk elkezdődött. A Berlináléra érkezni egyébként azt jelenti, hogy Európa talán legizgalmasabb fővárosának legjellegtelenebb környékére, a lélektelen plázákból, sokemeletes irodaházakból meg néhány multiplex moziból álló Potsdamer Platzra vackolja magát be az ember tíz napra. Az egyetlen előnye ennek a felállásnak, hogy viszonylag szűk területen helyezkedik el nagyjából 20-25 hatalmas mozi, amelyek képesek helyet adni annak a tömegtelen mennyiségű vetítésnek, amivel a Berlinálé jár.

A dél-koreai filmmel nem ért véget a viharos fesztiválindítás, alig fél óra szünettel követte a nyitófilm, Wes Anderson *Isle of Dogs* (*Kutyák szigete*) című animációjának sajtóvetítése. Bár saját bevalása szerint az aktuális, túltöltött egyértelmű társadalmi-politikai áthallásokra írás közben nem gondolt, ezúttal egy fikatív Japánba helyezett antiutópiát tervezett a hangsúlyos vizuális megszerkesztettségéről híres amerikai rendező. Wes Anderson azon túl, hogy a szinkronhangokból sztárparádét varázsolt (többek között Edward Norton, Greta Gerwig, Bill Murray, Scarlett Johansson és Tilda Swinton is hallható), elsősorban a filmes megformálást tudatosító, önreflexív kiszólásokkal lepte meg nézőit. Ezen túl azonban sem képi megformálásában, sem történetében, sem tanulságában nem egyszerű vagy szórakoztató a film – szá-

momra messze elmarad a rendező előző animációjától, *A fantasztikus Róka úrtól*.

Második nap reggelén még azt hihettük, az előzetesen nem túl vonzónak ígérkező program ellenére remek évjáratnak nézhetünk elébe: a kiváló *Las herederas* (*Az örökösök*) maradandó élményt jelentett egyszerű embersége és aprólékos odafigyelése révén. Idősödő leszbikus pár adogatja el valamikor nagypolgárinak nevezhető lakásából a bútorokat, festményeket és étkészleteket – egyikük pontosabban körül nem írt adósságok miatt vonul ugyanis hamarosan börtönbe. A pár otthon maradó, korábban a mindennapi feladatokból magát szinte teljesen kivonó tagja a magára maradásban magára talál, és saját nyugodt, türelmes, lassú módján boldogul. A társadalmi kontextust csak apró jelzésekkel, mintegy a háttérben felvillanó film moralizálás és pszichologizálás, hosszas belső monológok nélkül mesél mély belső történetekről – a díjkiosztón a rendező Marcelo Martinessi az új perspektívákért járó Ezüst Medvét vehette át.

Bár csak a „harmadik” szekcióban kapott helyet, egy Corneliu Porumboiu-filmet nem szabad kihagyni, úgyhogy addig variáltam az időbeosztással, míg oda is eljutottam. A rendezőről legalább az *Al doilea joc* (*A második játék*) című filmje óta tudjuk, hogy apja a nyolcvanas évek bírólegendája, Adrian Porumboiu, melynek okán a román újhullám legszofisztikáltabb rendezőjét nem múló szenvedély fűzi a focihoz. Ezért kereste meg legújabb dokumentumfilmjéhez gyermekkori barátját, akinek továbbtanulása és erdészkarrierje 19 évesen egy focibal eset miatt tört ketté, és aki azóta – mivel úgy vélte, sérüléséért elsősorban a futball rosszul megalkotott szabályai voltak a felelősek – a játék megreformálásának szentelte minden szabadidejét. A *Fotbal*

infinít (*Végtelen futball*) érdekessége, hogy miközben Porumboiu megpróbálja elmagyaráztatni magának az új szabályrendszert, valójában elsősorban nem a foci, hanem az emberre kíváncsi. Ráadásul – a játékfilmjeiben is megfigyelhető reprezentációs álláspontnak megfelelően – nem rejt véka alá saját szkeptikus álláspontját és személyes kötődését sem.

Az estét egy olyan film becserkészésével töltöttem, aminek első vetítésére a fesztivál sajtójegyirodájának megnyitása után két órával már nem lehetett belépőt kapni. A kifejezetten újszerű, kísérletező filmeket beválogató (tehát nem népszerű) Forum szekcióban vetített szinte négy órás *An Elephant Sitting Still* azért keltett ekkora hullámokat, mert rendkívüli tehetségnek kikiáltott rendezője, Hu Bo a film befejezésének napjaiban önkézzel vetett véget életének. Végül a jegygyel nem rendelkező sajtósok közül kettőt engednek be a terembe, mivel köztük vagyok, a legelső sor legszélén helyet kapok – szerencsére a szenzációra éhes kollégák többsége nem bírja a monotóniát, így húsz perc múlva már remek helyről élvezhetem ezt a lenyűgöző mozcsemegét. A Kína gazdasági csoda által nem igazán érintett részein forgatott film négy, lakóhelyük révén összefonódó sorsú ember néhány napját követi szó szerint testközelből, olyannyira, hogy gyakran kamera előtt imbolygó alakjuk a kép nagy részét kitakarja. Remekül megírt, ritkán tapasztalhatóan filmszerű érzékenységgel felvett, de minden pórusból kilátástalanságot árasztó film az *An Elephant Sitting Still* – egy igazi mestermű, amelynek ellentmondásossága abból fakad, hogy alkotóját, ha lelkileg túl tudta volna ezt élni, talán a filmtörténet legnagyobbjai közt tartanánk számon; ugyanakkor, ha világképe túlélhető lett volna, ez a film sem születhetett volna meg.

Szombaton a legkorábbi vetítés helyett a hajnali futást választom a közeli Tiergarten elmúlt években alaposan kiismert ösvényein, ráadásul ez lehetővé teszi, hogy elérjek Kim Ki-duk új agymenésének, egy szürreális hadihajóra

Bogdán Árpád: *Genezis*

zsúfolt antiutópiának a sajtópremierjére. A feledhető alkotást szerencsére rögtön feledtetni is a fesztivál egyik titkos csemegeje. Az első dokufikciós játékfilmjét Boszniában forgató Marta Hernaiz *The Chaotic Life of Nada Kadie* című munkájában egy olyan egyedülálló anya folyamatosan széteső, de valahogy mégis a működőképesség határán egyensúlyozó mindennapjait mutatja be, akinek a szokásos nehézségeken túl kislánya autizmusával is meg kell küzdenie. A film különlegessége, hogy egyszerre képes megfelelni a követhető ívvel rendelkező történet és a mindennapok húsbavágóan közvetlen bemutatásának, alpból inkább egymásnak ellentmondó követelményeinek.

Az előző esti, berlini emigrációval folytatott, éjszakába nyúló poharazgatás miatt nehezen induló következő reggelen arra jövök rá a Berlinálé egyik külső helyszínén, a Friedrichstadt-Palast előtt, hogy boldog város az, amelynek lakói közül több százán állnak sorba egy fagypontról körüli vasárnap reggel 9 órakor azért, hogy egy alig ismert orosz rendező filmjére jussanak be. A nap további része az egyetlen Berlinálén jelenlévő magyar játékfilm árnyékában telik: a 2008–2009-es romagyilkosságokat három cselekményszálon feldolgozó film mind művészi koncepciójában, mind a kényes ügy médiareprezentációjának tekintetében jókora melléfogás. A roma rendező, Bogdan Árpád minden vélemezhető jó szándéka ellenére a *Genezis* nem értelmezhető másként, mint hogy a másik két, a gyilkosságokhoz csak érintőlegesen csatlakozó főszereplő tragédiája relativizálja a rasszista motivációjú gyilkosságok jelentőségét. A kiváló operatőri és hangmérnöki munkán túl a film egyetlen elemét sem lehet kiemelni: a többször megbicsakló forgatókönyv, a mesterkelt színészi játék és a túl egyértelmű szimbólumok következményeként egy jelentéktelen, fölösleges film született.

A film sajtóvetítése, majd a kritika megírása utáni letargiát a kísérleti film egyik legnagyobb élő legendája, James Benning immár negyven éves remekművének megnézésével próbáltam tompítani – és az egész fesztivál talán legnagyobb élményéhez jutottam általa. A strukturalista-minimalista film legkövetkezetesebb mesterének tartott Benning szinte teljes filmelméletet visz vászonra a 11x14-ben, első egész estés művében, amelyet most felújított 35 mm-es kópián nézhettünk meg. Narratív töredékek, el- és feltűnő szereplők, ismétlődő helyszínek, a jelentést hol segíteni látszó, hol összezavaró hangsáv jellemzik ezt a mozgó diakepek sorozatának tűnő filmet, no meg a kamerával rögzíthető, önmagáért való mozgás kontemplálásának szinte érzéki gyönyöre – az ipari kéményből Bob Dylan zenéjére percekig gomolygó fehér füst hipnotikus látványa az experimentális film ikonikus jelenetévé vált, ezt mozi-ban megélni egyedülálló tapasztalat.

Két évvel ezelőtti pozitív visszhangja után a Berlinálé idén újra bevállalta, hogy versenyprogramban mutatja be a slow cinema Fülöp-szigeteki legendájá-

Adina Pintilie: *Ne érints meg* (Nu mă atinge-mă / Touch Me Not)

nak, Lav Diaznak új alkotását. A *Season of the Devil* szerzőjének praxisában nyúl-farknyinak számító játékidejével (alig négy óra) és musical műfajával felkavaróan szórakoztató darab, hiszen a végig énekekben elhangzó, időnként parodisztikus dialógok az ország történelmének egyik legsötétebb periódusát, a kormány által felfegyverzett paramilitáris szabadcsapatok öldöklését mutatják be. A film azért igazán fontos és aktuális, mert a maga enyhén elrajzolt módján azt állítja, hogy ez a mozgalom elsősorban azért volt sikeres, mert nem csak erőszakkal próbált uralkodni, hanem saját mitológia létrehozása és álhírek terjesztése révén egy hamis világkép segítségével manipulálni tudta azokat is, akik tevékenyen nem vettek részt a mészárlásban.

Szerda reggel aztán elszakadt nálam a cérna: Philip Gröning filmjének öntetszelgő tudálékossága, erőltetett, értelmetlen minimalizmusa és fájdalmas üressége feltette a koronát egy rendkívül alacsony színvonalú versenyprogramra. Ez volt az a mélypont, mikor a napok óta egymás után nézett teljesen érdektelen versenyfilmek hatására egyre erősebbé vált bennem az érzés, hogy az amúgy távozófélben lévő Dieter Kosslick fesztiváligazgatónak valóban mennie kell. Duzzogás közben aztán szerencsére összefutok Bencével, akinek tudtommal nem is kellene Berlinben lennie: ő emlékeztet, hogy Lichter Péter (ő készítette a tavaly sokféle bemutatott *Fagyott májust* is) filmjét épp aznap este vetítik a Berlináléhoz hivatalosan nem is kapcsolódó Kritikusok Hete szekciójában. A programomba még belefér, így lehetőségem adódik mozivásznon megnézni ezt az experimentális, pszichedelikus, látomásos *Hamlet*-feldolgozást, mielőtt továbbszálgulok az Alexanderplatzra, ahol már a Panorama program román játékfilmje vár egy hatalmas multiplex legfelső emeletén. Az Amerikában érdekházasságon keresztül zöld kártyát szerezni próbáló, a körülményekkel, az amerikai ügyintézés és ügyintézők kíméletlenségével elkeseredett harcot folytató, egyedülál-

ló anya története a maga ténszerűségében megrázó, ám Ioana Uricaru szinte teljes egészében angol nyelvű elsőfilmje (*Lemonade*) más szempontból nem kiemelkedő darab.

Ellentétben az ugyancsak román, és ugyancsak nő Adina Pintilie munkájával. Másnap ugyanis, mondhatni az utolsó pillanatban megmentve az idei fesztivált, sor került egy szokatlan, koncepciójában és vizuális megformálásában valahol a művészvideó és a mozifilm között félúton elhelyezkedő, érzékeny, felkavaró remekmű vetítésére. A *Nu mă atinge-mă* (*Touch Me Not/Ne érints meg*) történettel alig rendelkező mélyfúrás test és lélek egymással összefonódott rejtelseibe, ahol az önmagunkkal és a másikkal való szexualitáson és önfeltárási beszélgetésen keresztül történő találkozás különleges tapasztalattal ajándékozza meg az erre fogékony, némi provokációtól nem idegenkedő nézőt. A részben önmaguként jelen lévő szereplők és a nézők határait is fészegető film egy sokkal jobb versenyprogramban is megérdemelten nyerte volna az Arany Medvét, így azonban sikerének jogosságához fikarcnyi kétség sem fér.

Összességében azonban a fesztivál idei kiadása komoly csalódásként értékelhető, igazán jelentős, akár évek múlva is emlékeztető darabot még a mellékszettekben is alig lehetett látni. A válogatási szempontjai és autokratikus vezetési stílusa miatt a szakmában egyre több konfliktusba keveredő fesztiváligazgató irányítása alatt az elmúlt években a Berlinálé az eljelentéktelenedés útjára lépett. Jövőre lejáró szerződése viszont esélyt ad a megújulásra, föltéve, hogy a fesztiválért felelős kulturális kormányzat – a német rendezők által még novemberben közzétett nyílt levélben megfogalmazott elvárásoknak megfelelően – kompetens, megfelelő rálátással és személyiséggel rendelkező utódot talál Dieter Kosslick helyére. Amire azonban senki ne fogadjon jelentős összegen.

GYENGE ZSOLT

BARTHA RÉKA

Anna: a tóból kimagasló

Olyan világot idéz meg a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház legújabb előadása, amelyhez ma már nagyon kevés közünk van, poétikus szépsége azonban gyönyörködteti a néző lelkét. Erről az univerzumból ma már túl sok kulturális referenciát nem találunk magunk körül, hiszen az a társadalmi rétegzettség, amelyben élesen szétválnak a szabad székeltség mindennapjai az öt elnyomni igyekvő királyi pribékek habitusától – és amely a produkcióban is központi szerepet kap – ma már csak a történelemkönyvek és a szépirodalmi alkotások lapjain él tovább. Az újvidéki Mezei Kinga által rendezett *Anna legenda* című, mélyen a népköltésből merítkező színrevitel, amely a Szent Anna-tó legendáját idézi meg, ennek ellenére is olyan színházi kuriózum, amelyben lelkileg otthon találjuk magunkat. És ennek a nyitja, hogy a jelenkoriság helyébe itt egy olyan mitikus, történelem előtti tartalom kerül, amely révén már nem is firtatjuk azt, hogy miért nem a mi valóságunk értékeit látjuk viszont a színpadi történetben.

THEÁTRUM

Az előadás műfailag szinte behatárolhatatlan: valahol a tánc- és mozgásszínház, a népi játék és a szimbolista színház metszéspontján helyezkedik el úgy, hogy valamennyiből a leglátványosabb, legsűrűbb jelentésű elemeket emeli ki és ötvözi. Ezáltal a produkció méltó és ígéző színházi utódja, örököse annak a regénynek is, amelyből ihletődik. Hiszen – amint azt a színlap is előrebocsátja –, Tamás Menyhért epikai műve, *A Szent Anna-tó regéje* is olyannyira heterogén, hogy már „nem regényszerű, rokonság a balladákhoz, népköltéshez, és a drámai játékokhoz fűzi erőteljesen” (írja Pécsi Györgyi a *Tiszatáj* folyóiratbeli recenziójában 1990-ben). De a produkcióba begyűrűznek a magyar népköltés mágikus tartalmú szövege is – ráolvasások, balladarészek, népdalok töredékei. Így áll össze az a drámai (ál)dialogussorozat, amely a szereplők közötti párbeszédet helyettesíti az előadásban –, és amely a zene mellett az előadás hangulatát legerőteljesebben meghatározó jellegzetesség. Hiszen valahányszor megszólalnak a figurák, mindig sűrű jelentéstartalmakat közvetítenek, a népköltésre jellemző feszes-séggel közlik mondandójukat.

Anna és vőlegénye, András menyegzői előkészületeibe csöppenünk a történet elején – egy rövid, bábjátékos intro után, amely azt is jelzi, hogy amit látni fogunk, az mesészerű, nem valóságos történet. De nemcsak a bábok, hanem a színpad elülső szegletében, látható helyen lévő kamarazenekar is elidegenítő elemként sugallja azt, hogy műalkotás ez, amelyben mindvégig tudjuk, hogy mit jelent a recepció „kintje” és a „bentje”: reflektálhatunk a színpadon történőkre, de ugyanakkor nem veszítjük el a kapcsolatot a jelen pillanattal sem. Bár az előadás térképe éppen az ellenkezőjét sugallná azzal, hogy a lehető legközelebb hozza a nézőhöz a színpadi törté-

Jelenet az előadásból. Fotó: Barabás Zsolt

nést, a díszlet pedig összesűríti, miniatűrre teszi a helyszínt.

A vigadalom stilizált népzenei aláfestésű, dalolással tarkított előkészületeinek valódi mulatságba való átsiklását egy harsány figura töri meg brutálisan, aki szentencia-szerű szóáradatot zúdít a lakodalmi seregre. Az elején úgy tűnik, értjük ezt az agresszív szöveget, de hovatovább rá kell jönnünk, hogy pusztán a hangulatát értelmezzük, az elnyomást érzékeltető hanghordozás az, ami bármit is elmond nekünk erről a hirtelen kialakuló alá-fölérendeltségi viszonyról.

A pillanat brutalitásának tetőzésére – hiszen előkészítették már számára a rettegés terepét – egy főúri kinézetű figura robban be a színre és népdalszövegbe csomagolt agresszivitással teszi nyomatékosá azt, hogy itt ő az, aki a kártyát osztja, aki az erőviszonyokat meghatározza. A mennyasszonyt akarja elszakítani párjától, majd ostorcsapásokkal teremt földre ez utóbbit, amikor az éppen az újdonsült asszonyává vált Annát próbálja oltalmazni. A konfliktust végül Anna oldja fel, egyetlen zsigeri ordítással jelezi azt, hogy készen áll engedelmeskedni az elnyomónak. Önként vonul a pribék fennhatósága alá és a rabszolgasorba elkíséri öt hét másik társa is, aki ezentúl az önkényúr kényét-kedvét szolgálva áldozatot hoz közössége békéjéért, épségéért. Azonban ennek az áldozathozatalnak semmi értelme: az agresszió további utat tör magának. A lányok megalázkodása hiábavaló, mert a rabszolgaságba bele nem nyugvó közösségük fellázad és ez a zúgolódás véres megtorlást von maga után.

De a világégést megelőzően az önkényúr még odáig fokozza a lányok kínzását, hogy – végső brutalitásként – fogata elé fogja őket. Itt lelik előrelátott, előre elrendelt vesztüket. Haláluk, a legendából ismert hattyúvá válásuk pillanata a produkció egyik legszebb – időben kinyújtott – mozzanata. Hiszen ahogy szívet tépő kínlás közepette lépésről lépésre távozik a lélek az áldozatot hozó szüzekből, úgy születik meg a színen Anna tava: a víz egyre csobog az előkészített, kezdetektől a díszlet fontos elemét kitevő mederbe. A lányok pedig a tóból kimagasló farönkökre már úgy térnek vissza, mint halálfehér áldozati szimbólumok. Anna és társainak közössége ezután indul el a bomlás, a teljes megsemmisülés útján.

Az előadás azonban nem ezzel a lehangoló képsorral ér véget, hanem – nagyon érdekesen – behozza a legenda jelenkori recepcióját a Szent Anna-tavat látogató turisták okfejté-

sei formájában. Mezei Kinga ezzel a zárójellel arra is rámutat, hogy pontosan mi öli meg azt a jelentésekkel teli balladai-mitikus tartalmat, amelynek az imént részesei lehetünk: illetéktelen boncolgatása mindennek, amit nem lehet, nem szabad behajtani a ráció fennhatósága alá, mert kiüresedik, meghal.

A remény mégis ott pislákol a legutolsó képben. A turistának álcázott Anna és az áldozata történetét őrző, a tó vonzásában élő névtelen bölcs beszélgetése arra mutat rá, hogy a legenda megidézte értékvilág a fel-sőbb szellemi tartalmak felé nyitott lelkekben élhet tovább.

Mezei Kinga rendezésének legnagyobb eredménye, hogy egy feszesen felépített színházi produkcióban, egyenrangú színészi alakításokkal (amelyek a történet közösségi jellegének kedveznek) hozza vissza egy, a nézőhöz közeli földrajzi hely sűrű metafizikáját, egy olyan ősidőkből származó sztori keretében, amely által az illető, sokunk által ismert és szeretett hely régi-új jelentőséggel telik meg. A záróak-kordok felcsendülésekor szinte fel is tudjuk idézni egy közelmúltbeli tapasztalásunk képi elemeit: a Szent Anna-tó tiszta és nyugalmas vizét, a sűrű erdőkoronát, amelynek misztikus sötétje körülöleli a mozdulatlan víztükröt.

Ha sikerül elvonatkoztatnunk a zajos turistacsoportok még az emlékeinkben is ott „kontárkodó” prózai jelenlététől, akkor szinte magunk elé tudjuk idézni a hattyúvá változott szülányokat is, amint a tóból kimagaslóan és tovaszállnak, vissza azokba a mitikus időkbe, amelynek dimenzióit a sepsiszentgyörgyi előadás nyitotta meg.

Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház. Anna legenda. Rendező: Mezei Kinga

Szereplők: Beczásy Áron, Benedek Ágnes, D. Albu Annamária, Derzsi Dezső, Erdei Gábor, Fekete Lovas Zsolt, Gajzágó Zsuzsa, Kecskés Anna, Korodi Janka, Kovács Kati, Kónya-Útő Bence, Lanstyák Ildikó, Mátray László, Nagy Alfréd, Pál Ferenczi Gyöngyi, Pálffy Tibor, Péntek Zsuzsa, P. Magyarosi Imola, Rácz Endre, Szakács László, Szalma Hajnalka, Vass Zsuzsanna.

Zene: Impro-Víziók 2.2: Gáspár Csaba (hegedű), Kelemen István (brácsa), Fazakas Albert (cimbalom), Vitályos Lehel (bőgő). **Zeneszerző:** Mezei Szilárd, **dramaturg:** Gyarmati Kata, **koreográfus:** Katona Gábor, **díszlettervező:** Ondraschek Péter, **jelmeztervező:** Debreczeni Borbála, **fotográfia:** Fülöp Péter.

Küllősödés

A magyarországi avantgárd irodalom minden bizonnyal legfontosabb szereplője Kassák Lajos. Ebben az állításban konszenzus uralkodik a kutatók, az elméletírók között. A területre irányuló vizsgálatok azonban számos más kérdésben nem jutottak nyugvópontra. Pontosan emiatt fogadhatjuk el Milbacher Róbert itt szereplő formájában kissé sommás és igen leegyszerűsített tézisé is, mely szerint ahány kutató, annyi avantgárd létezik a magyar irodalom történetében.

Az avantgárd olyan nemzetközi képzőművészeti és irodalmi kultúrkonglomerátum, amely a hagyományos művészeti kifejezésformák fellazítására tesz kísérletet. Teszi ezt koronként, irányzatokként és kulturális központokként más és más módon: emlékezzünk például Hans Arpra, aki a több színben való vizezés jogáért szállt síkra. A berlini dada egyik gondolata propagandakampány azonnali megszervezésére irányult 150 cirkusszal a proletariátus felvilágosítására. És itt említsük meg Johannes Baadert is: a bolondságáról megfelelő papírokkal rendelkező ember Weimar fölrobbantásával fenyegetőzött és a Földgolyó Elnökének deklarálta magát. Ahogy Kappanyos András fogalmaz egyik írásában: sok esetben nehéz eldönteni, hogy jóindulatú naiv bolondok vagy nagyon is bölcs, a világ abszurditását leleplező udvari bolondokkal van dolgunk.

kritika

Az avantgárd irodalomtörténet-írás apostolai között az említett szerző mellett kitüntetett szerep jut többek között a vajdasági Bori Imrének is – elég csak rápillantani a vonatozó szakirodalomra, pontosan látható, miről beszélek. Nem szabad megfeledkeznünk Deréky Pálról sem, aki a bécsi avantgárd emigrációról szóló munkák tömkelegével gazdagította ismereteinket. A romániai avantgárd-kutatásokban Balázs Imre József munkássága emelkedik ki olyan pontként, amely nemcsak fontos elméleti munkákban csúcsosodik ki, hanem magának az avantgárd műveknek a feltárásban, az olvasókkal való megismertetésében is. Nemrég jutott el hozzám egy hiánypótló és a térség irodalma szempontjából is fontos munka, Reiter Róbert *Elsüllyedt dal* című kötete, amelyben Balázs Imre József gyűjtötte össze a szerző verseit, cikkeit és az általa adott interjúkat.

Miért lehet fontos számunkra a szerző, akiről csak az avantgárd legelhivatottabb olvasói tudhatnak? Reiter Róbert temesvári születésű alkotó, aki Kassák legszűkebb köreiből volt bejáratos. Így ír róla Kassák az *Egy ember élete* című önéletrajzában: „Reiter Róbert Temesvár-

ról jött. Szimpatikus képű fiú, jó tömör feje van, állandóan valami derűs mosoly csillog ki a vonásaiból. Szeret tréfálkozni, nagy hőstetteket mesél el az iskolából és a menzáról. Bölcsészethallgató. Típusa a könnyen tanuló és irodalmi tervekkel foglalkozó diáknak. Kissé szimbolikus, lefogotthangú verseket ír. Ivan Gollt és Ludwig Rubinert fordítja.” (Kassák Lajos: *Egy ember élete*. Magvető, Bp., 1983, II. köt., 401. o.)

Versei és fordításai Kassák lapjaiban jelentek meg, a vonatkozó repertórium szerint közel 50 ilyen publikációja volt a különböző periodikákban. Verseket mellett elméleti munkákat is írt az avantgárdról – majd 1927-ben, 28 évesen Reiter Róbert temesvári avantgárd költő örökre elhallgatott. Nem hunyt el, hanem nevet és nyelvet váltott, 1927-től ugyanis előbb Robert Reiter, majd Franz Liebhard néven németül publikált, a német nyelvű írói opusát építette. Mindezekről Balázs Imre József kiváló bevezető írásából szereztem tudomást, amely a puszta – ám rendkívül izgalmas – életrajzi adatok mellett irodalomtörténeti kontextusba is helyezi az író és az életművet.

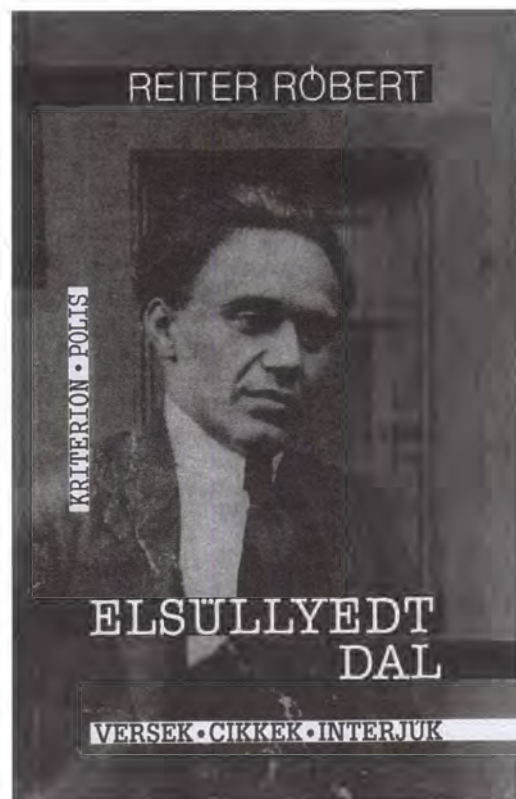
Reiter Róbert apja sváb cipészmeister, anyja szlovák, nulla magyar nyelvtudással. Előbb budapesti egyetemista, 1922-ben a bécsi bölcsészkarra iratkozik, és 1924-ig Kassák közelében él. 1927-től nem publikált magyarul, az erdélyi irodalmi köztudat pedig nem vett róla tudomást. A két világháború között csak a temesvári sajtóban publikált verseket. Több erdélyi kísérlet is volt arra nézvést, hogy Reiter Róbert munkásságát integrálják az irodalmi körökbe, ám ahogy azt Balázs Imre József írja, az erdélyi sajátosságokat hangsúlyosan képviselő helikoni társaságban a két világháború között nem jutott neki hely, ahogy az avantgárdnak sem. A magyar nyelvű Reiter-versek irodalomtörténeti elhelyezésére évtizedek kellett várni, alighanem az életmű és az életút regénybe illő irányváltásainak köszönhetően. Valószínűleg igen kevesen vannak azok, akik szerint Kassák Lajos *Egy ember élete* című monumentális művének nem jutna hely a huszadik századi magyar önéletrajz Olümposzán, viszont a nagymester Kassák addig sosem jut el, hogy nyelvet váltson, és egyik napról a másikra mondjuk szlovákul kezdjen írni.

Álljon itt egy részlet Reiter Róbert *Erdő* című verséből:

*Mindigjók: a fák,
mindigjóság: az erdő
s az erdő nem látta még
a jóság lisztes arcú bohócát
és a fák sem látták még
a jók szennyessé papolt gúnyját*

*Kendőbe bugyoláltság, pirosra festett sebek,
vízszintesre görnyedés jöttmentje
nem kanalizál össze lapátkezeivel
alázkodást, szőnyeges csúszkát, rozsdát és
kopott
térdeket marékszámba.*

De nem mehetünk el szó nélkül A *Holnap kiszakadás* című verse mellett sem,

amelyben a magyar nyelvű avantgárd irodalom egyik legszebb költői képe található:

A „Holnap” kiszakadás a múltból, a fiatalok lombosodása a jövőbe:

Mert vétek: kisodródni az időből.

Hanem elhagyni a tegnapot és a holnap kerékébe küllősödni.

A múltból őrizzük az értéket, de nem a tradíciót.

Mert az igazi érték sohasem laposul tradícióvá.

És átérezzük a nagy közösséget;

Az atmoszférát, mely áthevít mindent;

Ez adja meg munkáink szociális értékét.

És művészi értékét ne mérje senki a régi fogalmakkal.

Az avantgárd irodalmi művek poétikai potenciálja abban rejlik, hogy a logika fölfüggesztésével teszik lezárhatatlanná az olvasás jelentéstulajdonító műveleteit. Reiter Róbert versei korántsem annyira radikálisak, hogy rejtjelezve kellene végigfejtenuk a költemények mondandóját, viszont még így sem sikerült őt életében, magyar költőként az erdélyi irodalmi köztudatba illeszteni.

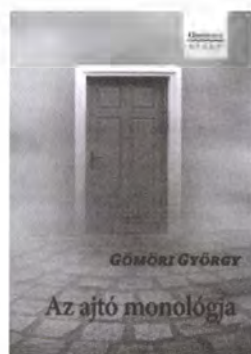
Az első magyar nyelvű kötet egyik csúcspontja a Franz Liebhard által írt búcsú Reiter Róberttől. De emellett igazi kuriózumnak számítanak fordításai – egyebek mellett August Stramm-, Iwan Goll- és Karl Otten-versfordításokat közöl a *Mában* –, illetve idős korában adott interjúi is.

Ahogy azt Balázs Imre József írja, Reiter Róbert szövegei egyetlen irányzat poétikai kereteibe sem illeszthetőek be maradéktalanul. Az *Elsüllyedt dal* című elsőkötet legnagyobb érdeme maga a létezése, vagyis az, hogy általa a magyar avantgárd irodalom újabb szerzővel, újabb összegyűjtött életművel gazdagodott.

Reiter Róbert: *Elsüllyedt dal. Versek, cikkek, interjúk*. Kriterion-Polis, Kolozsvár, 2016.

Zárt ajtó

Gömöri György: Az ajtó monológja. Orpheusz Kiadó, Budapest, 2017.

Gömöri György komplex, tudományos értekezések és erős, a legpontosabban talán referenciálisként definiálható líra között feszülő életműve érdekes kiegészítést kapott 2017-ben, *Az ajtó monológja* című, tényérnyi méretű verseskötettel. A négy ciklusba szervezett kötet sok olyan írást tartalmaz már, amelyek korábban megjelentek pl. az *Élet és Irodalom*, a *Bárka* lapjain, de egyebütt is, ebben a rendszerben történő találásuk azonban *novum* ebben a sajátos, pontos megnevezésekkel operáló, hol jambikus, hol trocheusi ritmusokkal dolgozó, szentenciákkal operáló, kattogó prózavers-világban. Az önéletrajzi vonatkozású, legtöbbször narratív szövegek elolvasása után óhatatlanul egy következtetésre jut az olvasó: ez a versfüzér valamiféle összegzés. Mintha a versek maguk jelölnék meg azt az értelmezést, hogy a lengyel és magyar irodalomtörténetek tudósa, a hajdani és a

Gülszöveg

mindenkori Kelet-Európát egyszerre a Nyugat biztonságából megélő, de ugyanakkor folyamatosan önsorsaként kijelentő Gömöri olyan válogatást publikált, melynek hol homogén stílusa és közvetlen, hol ellenőrizhetően autobiografikus, hol meg

bizonytalan, autofikciós vonatkozásai egyértelműen jelzik a válogatást készítő tudatos összegzésre való törekvését. Valószínűsíthetjük, hogy szerzőnk az általa legpregnansabbaknak tartott verseit gyűjtötte össze? Merjük kijelenteni, hogy lírai önarckép rajzolható ki a verscímekben is jelzett évek, évszázadok, hónapok, helyek, személyek közötti (út)vonalak megrajzolásával? Vagy, engedelmeskedve a textus önerejének, engedjük szabadon lüktetni a szabályos szabálytalanságokba feszített verssorokat, nem tekintve azt, hogy milyen kompozíciós szándék, milyen vonatkozási világ bomlik ki belőlük? Vajon az olvasó esik csapdába, ha enged az explicit utalásoknak, és megpróbálja az életet látni az életműben, vagy épp akkor vét, ha nem nyitja ki az önmagukat értelmező allegóriák vers-ajtóit? – I. *Egy hontalan éneke* ciklus, címadó vers. El lehet felejteni anyánkat? Mit tesz a beszéd az emlékekkel? Ki lehet mondani azt, ami hiányzik, ami túl régóta hiányzik? Ami mindég hiányozni fog? Gömöri versei nem engednek utat, nem nyitnak ajtót a válaszoknak.

PÉTER ÁRPÁD

Körmünk alá ragadó emlék

Plugor Sándor – Szilágyi Domokos: Öregek könyve. Cartea bătrânilor. Kriterion, Kolozsvár, 2016.

A testi és lelki öregedés folyamatának szintjei, nehézségei a maguk visszavonhatatlanságukban jelennek meg újra Plugor Sándor és Szilágyi Domokos közös munkájában, az *Öregek könyve*ben, amely Szilágyi Domokos halálának 40. évfordulója alkalmából jelent meg a Kriterion gondozásában, kiegészítve Bánfi Géza fordításával, a román változattal is. Ezen tematikák mentén rajzolódik ki egy gondolati ív az örömről, az életéről és az igazságról mint olyanról. „Mi örömet tartogat még az élet?” – szembesülünk rögtön az első sorban a kérdéssel. Mi számít örömmek? A szüntelen várakozás a postára, mely egyre ritkábban és ritkábban érkezik? Netán a végső öröm, a halál: „dús selyem sarjú hajt ki ott:/ jó trágya leszek,/ és a sarjú hálás,/ a sarjú nem feledékeny,/ mint az emberek.”? Vagy talán az újra egyesülés a földanyával, mely által újra termékenyebbé változtathatjuk őt: „sötétség, mint az anyának,/ sötétség, mint méhében a földnek,/ a föld méhében, amelyet/ halottak termékenyítenek meg:/ halottak: hatalmas spermák”, egy anya, melynek „méhe halált fogan”? Milyen kapcsolat van ember és föld között? Mi kering ebben a folyamatos körköröségben? Porból lettél, és porrá leszel!

Az élet, az emberi létezés meghatározásának alterna-

tívait sorakoztatja elének Szilágyi Domokos, ennek ellenére a mű egyfajta visszaemlékezés-sel állítható párhuzamba, mintegy végső leszámolással a tovatűnő élettel: „faljuk a maradék életet/ köröm közlül”. Akárha a tesztá gyúrása közben véletlenül és elmaradhatatlanul körmünk alá ragadó maradék lenne az úgynevezett élet, melyre visszatekinthetünk öregként, és amelyet ifjúként, felnőttként a mindennek érzékelünk. A materiális, testi és a lelki kategóriának elkülönítése is kiéleződik a szövegben. Az idősödő korát élő ember mindhaláláig ellenségként érzékeli önnön testét, hiszen ekkor kezdi el igazán érezni azt a betegséget, a fájdalmat, a gyengeséget keresztül. Emellett azt mondja: „Örizzük meg a lelki molytól,/ (...) / Hintsük be magunk/ lelki naftalinnal”. Az emlékezés problémái is felmerülnek a műben. Hogyan emlékezünk? Hogyan változnak az idő elteltével a rossz, illetve jó emlékek? Mi marad a végén?

Egy dolog biztos, a folyton növekedő halállal élünk szimbiózisban: „ez az élet, ez a lét-/ lásuk a másik felét!”

MIKLÓS KRISZTINA

A játékos

Szöveg: Vincze Ferenc Berke, Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Lockwood, „Monsieur 100 000 volt”

Szombat este még egy párizsi jazz-klubban lépett fel, vasárnap reggel szívroham érte. Este a család bejelentette Didier Lockwood (1956–2018) halálát. Ennyi volna a drámaian szikár eseménysor, amely miatt az utóbbi hetekben megsokszorozódott a Lockwood-„bibliográfia”.

Sztárzenészként tartják ugyan számon, valójában azonban nagyon szerény, kedves, közlékeny ember volt, mentes az allűröktől és a megközelíthetlenség faksznitól. Szorgalmas és újító szellemű volt, és nemcsak a jazzéletben, hanem a zeneszerzésben, a filmzene-iparban, az oktatásban és a tehetséggondozásban is élen járt. A határok nélküli, feltétlen zeneeszmény elkötelezettje volt, fiatalok százainak zenei „felvilágosodásában” játszott kulcsszerepet.

Jazzhegedűsként Lockwood a legtiszteletreméltóbb *felmenőkre* hivatkozhatott. Mindenekelőtt családi indíttatása volt számottevő: zenetanár édesapja és jazz-zongorista Francis bátyja igen korán és közvetlen élményekkel érezte meg Lockwooddal a zenei improvizáció zamatát. Tizenhét évesen a Magma nevű francia progresszív rockegyütteshez szegődött el, de folyamatos kapcsolatban maradt a jazz-műfajokkal és művelőkkel is (a klasszikus irányok, a swing és bebop mellett kivált a fusion jazz, az electric jazz, a cigány alapú manouche-jazz foglalkoztatva). Meghatározó ismeretségi felfedezője Stéphane Grappelli volt, aki még a legendás Django Reinhardtal zenélt együtt.

Mintegy négy és félezer koncert, harmincöt hanglezem-felvétel rajzolja fel az

immár lezáródott életmű ívét. Lockwood a jazz-zenészek céhének néhány legjelesebbjével működött együtt. Dave Brubeck, Miles Davies, Herbie Hancock, Billy Cobham, Renaud Capuçon, Michel Petrucciani, André Ceccarelli, Romain Antonio Farao vagy Darryl Hall neve újból és újból feltűnik a listán.

Grappellitől eltérően – és nem kevésbé Jean-Luc Ponty hatására – Lockwood a legnagyobb nyitottsággal viseltetett az elektronikus erősítésű hangszerek és effektek iránt. Új hangzáslehetőségek garadájának kiaknázását látta meg bennük, de sohasem merült fel – mint olykor másoknál nagyon is! –, hogy az elektrofonok vagy az effektek az esetleges, hanyag vagy pontatlan játék sminkelését szolgálhatják. Lockwood improvizációban is kristálytiszta, tudatos, felépített hegedűjátékkal állt mindenkor közönsége elé, a „violinitás” nem ritkán a klasszikus jazz-fúvóhangszerek – elsősorban a szaxofon és a trombita – kifinomult beszédszerűségét idézte interpretációiban. Lockwood játéka eszményi példája, illetőleg bizonyítéka volt annak, hogy a zene sokkal előbb kezdődik a hangszernél, bent, az elmében, amelyet másként szívnek mondanak.

2000-ben, Dammarie-les-Lys-ben (Párizstól 45 km-re) társaival, Benoît Sourisse-szal, André és Chantal Charlier-vel megalapította a Didier Lockwood Zenei Központot, ahol kifejezetten jazz-hegedűsök számára tanított improvizációt – ebben egyedülálló volt az intézmény. A francia művelődésügyi minisztérium legmagasabb

elismerését – meg persze támogatását is – élvezve a CMDL a francia és a nemzetközi jazz-oktatás egyik sikertörténetének számított.

Lockwood nevéhez két opera, hegedűversenyek, egy zongoraverseny, lírai zenei poémák és egyéb szimfonikus szerzemények fűződnek. Filmkomponistai munkásságában a nagyjátékfilmek mellett animációs alkotásokhoz írt zenéi is számottevőek. A zenei projektek tervezésében, előkészítésében és véghezvitelében Lockwood fáradhatatlan középpont volt. „Didier-t úgy is neveztem: Monsieur 100 000 V. Egyszerűen nem tudom felfogni” – mondta halála után nem sokkal ügynöke, Christophe Deghelt. „Egész sor terv állt előttünk... vagy már folyamatban.” (Ezek egyike volt különben, amelyen Lockwood második feleségével, a világszerte ismert Patricia Petibon koloratúrszopránnal közösen dolgoztak.)

Amplitúdó

Didier Lockwood a Francia Köztársaság Becsületrendjének lovagja, a Köztársasági Nemzeti Érdemrend parancsnoka volt, elnyerte a Victoires de la Musique díjat is. Holttestét a Montparnasse-temetőben helyezték el. Fiait és még fiatalabb barátainak százai vitték virágot a sírjához.

(Ajánlat – mintegy kegyeleti pillanatként – a YouTube-ról: *La Méditation de Thaïs. Didier Lockwood.*)

JAKABFFY TAMÁS

Térjelek

Csóka Szilárd-Zsolt, marosvásárhelyi festőművész legfrissebb alkotásaiból nyílt kiállítás február 9-én a csíkszeredai Megyeháza Galériában.

Festői mélységeit, sorozatszerűen formálódó képtereit, az otthonosságig ismételt képtárgyait a sötétség anyagszerűsége, a festői szintörténetek, tükröződések, a változó perspektívák teszik sajátossá. Úgy bolyongunk a képek kínálta végtelen mélységben, a foltok, gesztusok barázdálta dimenziókban, hogy legtöbbször az egyetlen fogódzónk maga a jelenlét, hogy bele ne zuhanjunk ezekben a vészjósló, időnként drámai, mégis hívogató képterekbe, hátrahagyva minden konkrét és kézzel foghatót. És bár csábít a mélység, annak sűrűsége és lágyága, végtelenbe vesző mélyedéseivel már-már elnyelni készül, vagy anyagszerűsége révén éppen összeolvadni a megfigyelővel, mindig van egy pont, egy hely, ami másfajta összpontosításra késztet és vonzza figyelmünket.

Rejtekhely, menedék, fészek, kapu, reklámtábla, képernyő, vászon. Üzeneteket, tartalmakat hordozó, tároló közeg. Jel, jelek. Meghatározott helyek a térben, a magány és a biztonság helyei, melyek sorozattá is rendezik a képi történeteket, így különböző rétegeket, összefüggéseket hoznak felszínre. Hétköznapi, időnként ipari hangulatú képtárgyai az ismétlődések révén úgy válnak jelenvalóvá ezeken az ismerős, mégis meghatározhatatlan tájakon, hogy minden alkalommal hozzáadnak valamit előzményeikhez. A metafizikus festészethez, absztrakt expresszionizmushoz közelítő tájképein már-már szürreális terek képződnek a festékfoltok, a változó intenzitású gesztusok, nyomok egymásnak feszüléseiből, oldásaiból és kötéseiből, a különböző vastagságú festékrétegek dinamikus egymásra hatásából, amelyek hol hívogatóan lágy harmóniába simulnak, hol pedig

a heves gesztusokból, illetve az eltérő festői technikákból adódó fragmentáltságot eredményeznek.

Első közelítésre úgy tűnhet, mintha a konkrét formák csak jelzésszerűen volnának jelen, épp hogy felismerhetők, épp hogy beazonosíthatók – mégsem tudunk szabadulni ezektől a motívumokká érlelt jelektől. Ezek irányítják a fókuszot, és meg is tartják azt kifürkészhetlenségükkel, talányosságukkal, elvontságukkal. Hogy képről képre haladva ezek a motívumként működő képtárgyak milyen nyomokat hordoznak, miféle üzenetek közvetítői, hogyan tükröznek és tükröződnek, olyan felvetések, melyek a mi nagy emberi kalandunk alapvető kérdései fele visznek, és mind otthonosabbá, személyesebbé teszik ezeket a jelenléteket. Sziklás, vizes, messzi horizontokba vesző vagy éppen sötétben záruló háttereivel olyan belső tájak válnak érzékelhetővé, ahol nem az azonosítható formák mentén tájékozódhatunk, hanem mintha egy másfajta érzékelés aktiválódna. Ahogy egy érzékszervünk kiiktatásával egy másik felerősödik – mint ha itt is valami hasonló történe.

Antefaktum

A képek terében kijelölt formák határai oldódnak, kopnak, kisimulnak, elfolynak és töredeznek, mindinkább távolodnak, és ezzel együtt mintha a tükröződések tisztulnának. A konkrét formáktól, zajoktól való elrugaszkodással, a magány csendjének, mitikus terének nyugalmaiban olyan elvont festői minőségek kerülnek előtérbe, amelyek reflexív ráhangolódásra provokálnak.

TÚROS ESZTER

Áprilisi évfordulók

- 1 – 130 éve született Mircea Florian román filozófus
150 éve született Edmond Rostand francia drámaíró
- 2 – 95 éve született Lucian Dumitrescu román költő
- 3 – 220 éve született John Banim ír író
170 éve született Georges Ohnet francia író
- 4 – 1050 éve halt meg Abú Friász al-Hamádi arab költő
90 éve született Balázs Sándor romániai magyar filozófus
595 éve halt meg Hugo von Montfort német költő
200 éve született Thomas Mayer Reid angol író
160 éve született Albert Samain francia költő
- 5 – 90 éve született Demény Ottó költő
430 éve született Thomas Hobbes angol filozófus
- 6 – 60 éve halt meg Vítězslav Nezval cseh költő
- 7 – 300 éve született József Minasowicz lengyel író
- 8 – 220 éve született Dioniziosz Szolomosz görög költő
- 9 – 100 éve született Abádi Ervin izraeli magyar író
130 éve született A. K. Vinogradov orosz író
- 10 – 240 éve született William Hazlitt angol író
- 11 – 160 éve született Barbu Ștefănescu Delavrancea író
- 12 – 110 éve született Flórián Tibor amerikai magyar költő
195 éve született A. Ny. Osztrovszkij orosz író
- 13 – 150 éve született Gábor Ignác irodalomtörténész
- 14 – 250 éve halt meg Sarah Fielding angol író
45 éve halt meg Kerényi Károly magyar filológus

- 15 – 130 éve halt meg Matthew Arnold angol költő
130 éve halt meg Joseph Dietzgen német filozófus
- 16 – 50 éve halt meg Edna Ferber amerikai író
- 17 – 180 éve született Hémcsandra Bandjópádhjája indiai költő
- 19 – 260 éve halt meg Louis de Boissy francia író
170 éve született Calistrat Hogaș román író
410 éve halt meg Thomas Sackville angol költő
- 20 – 40 éve halt meg Botond István ausztráliai magyar költő
140 éve született Paul Hazard francia irodalomtörténész
- 21 – 80 éve született Csire Gabriella romániai magyar író
530 éve született Ulrich von Hutten német humanista
190 éve született Hippolyte Taine irodalomtörténész
- 22 – 120 éve született Fodor József költő
30 éve halt meg Galsai Pongrácz író
- 23 – 310 éve született Friedrich von Hagedorn német költő
145 éve halt meg Wolfgang Menzel német író
450 éve halt meg Bernardo Segni olasz humanista
- 24 – 140 éve halt meg Dimitrie Petrino román költő
- 25 – 390 éve született William Temple angol író
- 26 – 40 éve halt meg Debreczeni József költő
150 éve született Robert Herrick amerikai író
- 27 – 80 éve halt meg Edmund Husserl német filozófus
- 28 – 120 éve halt meg Abonyi Lajos író
- 29 – 360 éve halt meg John Cleveland angol költő
45 éve halt meg Jacques Maritain francia filozófus
- 30 – 1045 éve halt meg Ibn Háni al-Andalísi arab költő
590 éve halt meg Dirc van der Loo Potter holland költő

Rosszaság

Rossz emberek nélkül ...

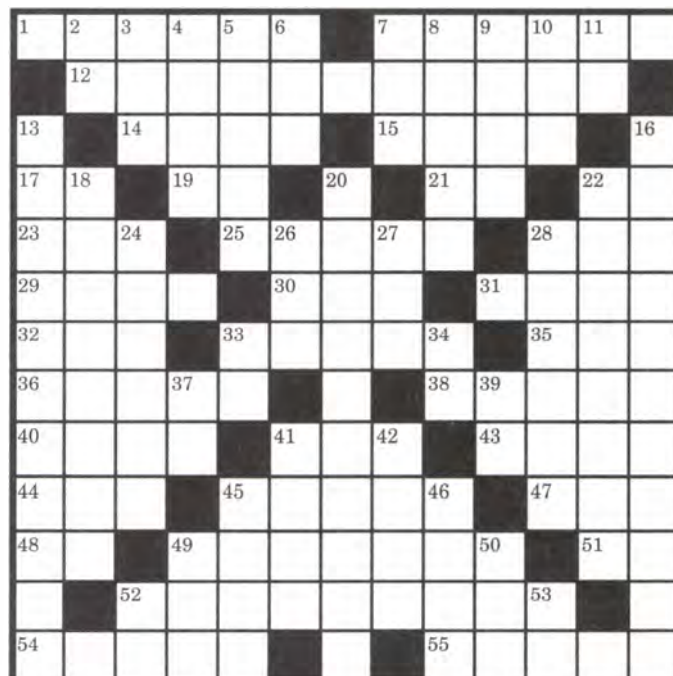
A főszerep Ch. Dickens (1812–1870), angol író fenti gondolatának a folytatását rejtik.

VÍZSZINTES 1. Költeményt ír. 7. Inkább abban a harmadik irányban. 12. A folytatás kezdete. 14. Cseh táncdalénekes (Karel). 15. Népszerű kártyajáték. 17. USA-beli hírügynökség. 19. Félgömb! 21. Te és társa(i)d. 22. Kicsinyítő képző. 23. Szemcsés anyag. 25. Minőséget ellenőrző. 28. A -get képzőpárja. 29. Mikszáth nevezte így feleségét. 30. Cipőt készít. 31. Biztos, angolul. 32. Angol fiúnév. 33. Fagyott. 35. Számítógépes memória fajtája. 36. Hivatkozó. 38. Hanga. 40. Megbízhatatlan. 41. Délszláv férfinév. 43. Csahol az eb. 44. Becézett Ákos. 45. Bételdiót termő palmafajta. 47. Becézett Aranka. 48. A lantán vegyjele. 49. Melléd hajító. 51. Csak félig! 52. Azt a helyet kerékpárral meg-

közelítő. 54. Könnyeket ejt érte. 55. Toldalékkal ellátott (szó).

FÜGGŐLEGES 2. ... gros; nagybani kereskedés. 3. Költői napszak. 4. Eredeti füstköd! 5. Nyílást megszüntet. 6. ... It Be; Beatles-sláger. 7. A mezopotámiai mitológia főistene. 8. Érdemes rá. 9. Tónika. 10. Régi brazil és portugál pénzegység. 11. Irkalapok! 13. Fegyverletétel. 16. A számtan-mértan tudósa. 18. Államtudomány. 20. A folytatás befejezése. 22. Dél-amerikai sólyomféle madár. 24. Moldvai város lakója. 26. Egri sportklub volt. 27. Zalaegerszegi sportklub. 28. Cérnaorsó. 33. Megfelelő. 34. Ismételt tiltás. 37. Csendes lakó! 39. A ruténium vegyjele. 41. Akta eleme. 42. Kalimakhosz főműve. 45. Statisztikai tény. 46. De, németül. 49. Arra a helyre. 50. Hatvan percből áll. 52. Vagy, angolul. 53. Kissé gögös!

R. T.

A Helikon 2018/5 számában közölt Mednyánszky című rejtveny megfejtése: Óbudai részlet, Mocsaras táj.

TÁMOGATÓINK:

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő:
SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő:
KARÁCSONYI ZSOLT

Főmunkatárs:
EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
HORVÁTH ELŐD BENJÁMIN: Pávilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

LÁSZLÓ NOÉMI: vers, műfordítás
ANDRÉ FERENC: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Lapterv: ÁRKOSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont